

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SOCIOLOĢIJAS NODAĻA

**LATVIEŠI ĀRZEMĒS: ADAPTĀCIJA JAUNĀ
SEMIOTISKĀ VIDĒ UN UZVEDĪBAS
KONSTRUĒŠANA**

BAKALAURA DARBS

Autors: Jana Šibalova

Stud. Apl. Nr. Js09022

Darba vadītājs: Mg.art. Agita Misāne

RĪGA, 2012

Anotācija

Mūsdienās ļoti daudz cilvēku pamet savas mājas, lai uzsāktu dzīvi jaunā valstī. Šiem cilvēkiem nākas saskarties ar daudzām jaunām lietām, kuras piemīt attiecīgajai valstij un tās kultūrai. Nereti ir grūti saprast atšķirības starp kultūrām, un ir grūti iejusties tajā.

Bakalaura darba mērķis: Noskaidrot kā latvieši, ilgstoši uzturēdamies ārzemēs, adaptējas jaunajā vidē un konstruē savu uzvedību

Bakalaura darba metodes:

Teorētiskā pētīšanas metode:

- Literatūras analīze

Empīriskās pētīšanas metode:

- Intervijas ar ārvalstīs bijušiem vai tur esošiem cilvēkiem

Darbs sastāv no 3 daļām. Pirmajā un otrajā daļā tiek apskatīta adaptācija jaunā semiotiskā (kultūra, tradīcijas, žesti, simboli) vidē, uzvedības konstruēšana, un to iespējamie vēsturiskie skaidrojumi. Trešajā darba nodaļā tiek analizēta informācija, kura iegūta no intervijām ar cilvēkiem, kuri dzīvoja vai dzīvo ārzemēs, balstoties uz socioloģiskajām teorijām.

Atslēgvārdi- kultūra, atšķirības, simboli, interakcija

Annotation

Nowadays many people leave their homes to start a life in new country. These people have to face with many new things, which are typical to correspondent country and its culture. Sometimes it is hard to understand differences between cultures and it is hard to adapt in it.

The aim of the bachelor paper: To clarify, how Latvians adapt in new environment and construct their behavior, when they are staying abroad for a long time.

Methods of the bachelor paper:

Theoretical research method

- Analysis of the literature

Empirical research method

The work consists of three parts. The first and the second part show adaption in new semiotic (culture, traditions, gestures, symbols) environment, the construction of behavior and possible historical explanations. In the third part, there is analysis of information which is acquired from interviews with people, who live or had lived abroad. This information is tied with sociological theories.

Key words- culture, differences, symbols, interaction

SATURS

IEVADS	5
PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA.....	9
1 UZVEDĪBA UN TĀS KONSTRUĒŠANA KĀ VĒSTURES UN SOCIĀLO ZINĀTŅU PĒTNIECĪBAS TĒMA	12
1.1 Valoda kā zīmju sistēma	15
1.2 Neverbālā valoda	16
1.2.1 Neverbālās valodas vēsture	17
1.3 Žesti	18
1.4 Krāsas kā zīmes	20
2 ADAPTĀCIJAS UN SAVAS UZVEDĪBAS KONSTRUĒŠANAS IESPĒJAMIE SKAIDROJUMI.....	21
2.1 Adaptācija jaunā vidē.....	21
2.2. Simboliskais interakcionisms	23
2.2.1. Simboli	23
2.2.1. Cilvēka darbības iedaba.....	24
2.3. Sociālais konstruktīvisms	26
2.3.1. Ikdienas dzīves realitāte.....	26
3 ĀRVALSTĪS ESOŠU UN BIJUŠO LATVIEŠU SPĒJA PIELĀGOTIES JAUNAJAI VIDEI UN SAVAS UZVEDĪBAS KONSTRUĒŠANA	29
3.1 Adaptācija jaunā valstī.....	29
3.2 Laiks, kas nepieciešams, lai iejustos jaunā vidē	31
3.3 Zīmju un žestu ietekme uz komunikāciju	33
3.4 Lietas, kuras traucē iejusties jaunā vidē.....	36
3.5. Kultūras šoks atgriežoties Latvijā	39
SECINĀJUMI	42
IZMANTOTO INFORMĀCIJAS AVOTU SARAKSTS.....	44
PIELIKUMI.....	45

IEVADS

Mūsdienās visā pasaulē cilvēki pamet savas mājas dažādu iemeslu dēļ gan ekonomisko, gan personisko. Šie cilvēki parasti pamet savu dzimto valsti, lai apmestos uz dzīvi kādā daudz perspektīvākā valstī vai vienkārši apmetas uz kādu noteiktu laiku citā valstī labākas dzīves meklējumos un beigu beigās atgriežas savā dzimtenē. Kā liecina Statiskās Pārvaldes dati, „2010. Gadā no Latvijas izbrauca 10 702 cilvēku”; (Centrālā Statistikas Pārvalde, sk. Internetā 2012.20.03.)

Pie šiem cilvēkiem var pieskaitīt gan tūristus, gan cilvēkus, kuri dodas ārpus Latvijas uz ilgāku laiku, pat uz vairākiem gadiem. Pie otras emigrantu grupas var pieskaitīt cilvēkus, kuri dodas uz citu valsti uz laiku no 6 mēnešiem līdz 1 gadam. Tie parasti ir tie, kas dodas ārvalstu praksēs un apmaiņas programmās savas mācību iestādes ietvaros. Trešā grupa ir tūristi, kuri dodas ārpus valsts tikai savas intereses dēļ, lai apskatītu jaunas vietas un smeltos jaunā pieredzē. Ceturtā grupa – cilvēki, kuri dodas uz ārzemēm komandējumos savas darba vietas ietvaros. Visas 4 augstāk minētās cilvēki grupas, darba autore izdalīja pati pēc saviem ieskatiem. Savā bakalaura darbā darba autore iekļaus 2 augstāk minētās cilvēki grupas, ilgstošos emigrantus un tūristus, jo katra no šīm grupām citā valstī pamana kaut ko citu, tas noteikti ir gan personiskās intereses, gan iespēju un laika dēļ.

Ir būtiski pētīt šo jautājumu, jo uzsākot dzīvi jaunā vietā, cilvēkam ir jāpieņem šīs vietas tradīcijas un normas un jāspēj pielāgoties jaunajai videi, lai arī viņš saprot, ka varbūt atšķiras no pārējiem cilvēkiem. Būtiski ir arī tas, ka dažādi cilvēki uz dažādām lietām skatās atšķirīgi, tāpēc var atšķirties jēgas, ko tie piedēvē kādiem konkrētiem simboliem. „Simboli ir kā ideāls medijs, ar kura palīdzību cilvēki var sarunāties pieņemtajā valodā (angliski „common language”), uzvesties vienkāršoti, piedalīties vienos un tajos pašos rituālos, pielūgt vienu Dievu, nēsāt vienādu apģērbu utt.”. (Cohen 1985:21)

Ļoti būtiska nozīme, atrodoties jaunā valstī ir spēja un vēlme kontaktēties ar cilvēkiem. Daži zinātnieki uzskata, ka „kultūras atšķiras ar dažādām dimensijām, un pastāv trīs būtiskākās kultūru variācijas, kuras var ietekmēt dažādu kultūru cilvēku attiecības, to uzvedību utt. :

1. Augsta līmeņa kontaktēšanās kultūra (cilvēki kontaktējas viens ar otru no ļoti tuvas distances, kā arī pieskaras viens otram- centrālā un Dienvidamerika, Dienvideiropa) pret zema līmeņa kontakta kultūru (Āzija un Ziemeļeiropa),
2. Kultūras, kuras propagandē kolektīvismu (svarīgākās ir savas grupas, sabiedrības vērtības- Japāna, Taivāna, Brazīlija, Kenija) un tās, kuras vairāk

pievēršas individuālismam, (akcentē cilvēktiesības, atbildību, privātumu- Austrālija, Kanāda, Nīderlande, Vācija)

3. Augsta konteksta (prakse pielieto gan verbālo, gan neverbālo valodu) pret zema konteksta kultūrām (kultūras, kuras tic, ka tikai izteiktajam vārdam ir nozīme, jo tas tikai spēj nest svarīgāko informāciju) .” (Knapp 2006: 462.-463.)

Ja cilvēks visu iepriekšējo mūžu ir nodzīvojis vienā valstī, un pēkšņi pārceļas uz dzīvi citur, tad tas var radīt diskomfortu un bailes par to, kā rīkoties pareizāk. Katrā valstī pastāv sava individuāla kultūra ar savām tradīcijām, un ir būtiski, ja indivīds, ierodoties šajā vietā, jau iepriekš zina šīs lietas, lai varētu iejusties daudz ātrāk un pilnvērtīgāk. Šīs lietas ir jau minētās kultūras tradīcijas, zīmes, simboli un žesti, kuras savā kultūrā cilvēks varbūt pārzina, taču citā kultūrā tās var nozīmēt pavisam kaut ko citu. Daudz un dažādās zīmes veido pasauli ap mums, kā arī ar tā mēs veidojam pasauli ap sevi, un ne vienmēr tās nozīmē vienu un to pašu, kā mēs to esam uzskatījuši.

Bakalaura darba mērķis: Noskaidrot kā latvieši, ilgstoši uzturēdamies ārzemēs, adaptējas jaunajā vidē un konstruē savu uzvedību.

Bakalaura darba uzdevumi:

1. Iepazīties ar teorijām, kas varētu skaidrot adaptāciju jaunā semiotiskā vidē
2. Veikt kvalitatīvu pētījumu par šo tēmu

Bakalaura darba metodes:

Teorētiskā pētīšanas metode:

- Literatūras analīze

Empīriskās pētīšanas metode:

- Intervijas ar ārvalstīs bijušiem vai tur esošiem cilvēkiem.

Bakalaura darba pētnieciskie jautājumi:

1. Cik ilgs laiks nepieciešams, lai iejustos jaunā vidē?
2. Kā cilvēks adaptējas jaunā vietā?

3. Kā zīmes un žesti spēj ietekmēt komunikāciju starp cilvēkiem?
4. Kuras ir tās lietas, kas traucē un mulsina cilvēku svešā kultūrā?
5. Kā izpaužas kultūras šoks atgriežoties Latvijā?

Lai pētītu šo tematu, darba autore izmantoja literatūru latviešu un angļu valodā un arī izmantoja internetā pieejamo informāciju.

Darbs sastāv no trim daļām. Pirmajā daļā tiek aprakstīta cilvēku uzvedība un tās konstruēšana, (adaptācija, zīmes, žesti) taču nebalstoties uz kādu noteiktu un striktu teoriju. Tiek apskatīta arī neverbālā valoda, kā viens no sazināšanās veidiem, kā arī tās vēsture, un galvenās iezīmes.

Otrajā daļā darba autore balstās tieši uz socioloģiskām teorijām, ar kuru palīdzību ir iespējams skaidrot cilvēku uzvedību un tās konstruēšanu, atrodoties jaunā vidē. Šajā darbā un tieši 2. nodaļā tika izvēlēta sociālā konstruktīvisma teorija, jo tā skaidro, ka „ka realitāte apmums ir sociāli konstruēta un, ka ar zināšanām ir iespējams analizēt procesus, kuri notiek šajā realitātē.” (Berger, Luckmann 1966 : 3) Šo teoriju vistiešākajā mērā var attiecināt uz cilvēkiem, kuri ir uzsākuši jaunu dzīvi sev svešā dzīves vietā, jo tā skaidro, ka dzīve un realitāte ir paša cilvēka veidota un tas galvenokārt notiek ar komunikācijas palīdzību. Otra teorija- simboliskais interakcionisms arī skaidro cilvēka uzvedību, šajā gadījumā- jaunā dzīves vietā: „komunikācijas laikā, cilvēki savā starpā apmainās ar simboliem. Simboli ir nosacītas zīmes (valoda, žesti, mākslas tēli, u. c.), kuras pārstāv citus daudzveidīgus tēlus, saturus, attiecības, tātad – tām ir nozīme. ” (Blumer 1986: 1) Simboliskā interakcionisma teorija šajā gadījumā palīdz skaidrot to, kā indivīds, uzsākot dzīvi jaunā valstī, uztver un saprot tur pastāvošos noteikumus, normas, vērtības, tradīcijas un saprot kultūru atšķirības starp savu dzimteni un jauno valsti. Darba autore aprakstīja arī adaptācijas teoriju otrās nodaļas ietvaros, jo šī teoriju parāda to, kā cilvēks, visticamāk, uzvedīsies, uzsākot dzīvi sev nepazīstamā vidē. Pirmā lieta, ar kuru indivīds noteikti saskarsies jaunajā valstī ir kultūršokstā ir atbildes reakcija uz jauno dzīves vidi un tajā pastāvošu kārtību. Cilvēks sākuma var justies nobijies par sevi un par savu ģimeni, vēlas izolēties, rodas bailes un neziņa par to, kas sagaida utt. Taču pēc kāda laika, parasti tas var aizņemt pat vairākus gadus, indivīds ir pieņēmis savu jauno dzīves vietu un pielāgojies tai.

Trešajā nodaļā tiek analizēta informācija, kura tika iegūta no intervijām ar cilvēkiem, kuri pašlaik, jau vairāk kā vienu gadu dzīvo ārpus Latvijas, kā arī ar tiem, kuri ir dzīvojuši ārzemēs agrāk vai vienkārši ir apceļojuši vairākas valstis. Šajā nodaļā aprakstītā informācija tiek balstīta uz augstāk minētajām 3 teorijām, kuras ir aprakstītas darba 2.nodaļā. Aprakstot

informāciju no intervijām 3. Nodaļā, darba autore veica intervijas kopsavilkumu, kas arī parādās katrā apakšnodaļā, neatspoguļojot „jautājums” un „atbilde” principu.

Cilvēki intervijām tika izvēlēti ar dažādu domubiedru grupu palīdzību, kuras ir atrodamas portālā www.draugiem.lv. Darba autore centās izvēlēties pēc iespējas dažādākus respondentus, no dažādām valstīm, lai iegūtā informācija nebūtu vienvēidīga. No Lielbritānijas tika intervēti 3 cilvēki, jo pašlaik tur uzturas visvairāk Latvijas valsts piederīgo, un daudzi no viņiem vēlējas man sniegt šo interviju telefoniski. Tika izvēlēti arī 3 cilvēki, kuri pašlaik atrodas Latvijā, kas tādā veidā ļāva veikt intervijas klātienē, tādā veidā palielinot iespēju uzdot vairāk un daudz sīkākus jautājumus nekā telefonintervijās. Cilvēki tika izvēlēti pēc darba autores ieskatiem t.i., dažādas vecuma un dzimuma, lai būtu iespējams iegūt informāciju no cilvēkiem ar atšķirīgām dzīves pieredzēm un skatījumiem uz dzīvi.

Galveno jēdzienu skaidrojums:

Kultūra- uzvedības un pārliecības iezīmes, kuras piemīt kādai noteiktai sociālai, etniskai vai vecuma iedzīvotāju grupai kādā konkrētā vietā (Dictionary, sk. Internetā 2012.19.05.)

Zīmes- jebkurš objekts, notikums, darbība vai sistēma, kuram var piedēvēt nozīmi

Simboli- zīme, kas attiecas uz objektu, ko tas apzīmē pamatojoties uz likumu, kas tādā veidā dod iespēju šo simbolu interpretēt ar šī objekta palīdzību (Pierce 1931 : 58)

Žesti- jebkāda veida rokas, plaukstas, ķermeņa, galvas un sejas pozīcija vai kustība, kas parāda ideju, domas, emocijas utt. (Knapp 2006: 225)

PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Savā bakalaura darbā darba autore izmantos kvalitatīvo pētījuma metodi.

Šajā darbā netiks izmantota kvantitatīvā pētniecības metode, jo šīs metodes lielākais trūkums varētu būt tas, ka iegūtie skaitļi var radīt nepatiesu priekšstatu par pētījuma objektu. Kā arī kvantitatīvās metodes atspoguļo galvenokārt tikai pašas problēmas apjomu, kas šajā gadījumā nav pats svarīgākais

Atšķirībā no kvantitatīvās metodes, ar kvalitatīvās metodes palīdzību ir iespējams vispārināt iegūto informāciju, jo kvalitatīvo pētījuma dati parasti nav liela apjoma. Šī metode palīdzēs darba autorei gūt informāciju no cilvēkiem, kuri ir dzīvojuši ārvalstī vairāk kā 1 gadu vai arī pašlaik dzīvo ārpus Latvijas. Šajā gadījumā noderīgāka būs kvalitatīvā metode, jo ar tās palīdzību ir iespējams izskaidrot mijiedarbību starp iekšējiem un ārējiem faktoriem, un izzināt problēmu ar tās iespējamajiem rašanās cēloņiem. Šajā bakalaura darbā iekšējie faktori ir pats indivīds, viņa emocionālais stāvoklis, atrodoties jaunā dzīves vidē; ārējie faktori- visas tās lietas, kuras saistās un grozās ap pašu indivīdu jaunajā dzīves vietā. Turpretim, kvantitatīvā metode skaidro šīs mijiedarbības tikai starp ārējiem faktoriem un palīdz izzināt tikai problēmas apjomu, ne tās būtību.

Kvalitatīvās metodes priekšrocības ir tās, ka to raksturo sistemātiskums un noteiktas vadlīnijas, pēc kurām vadīties un „nav iespējama tikai viena pareiza atbilde uz sekojošiem „cik daudz” jautājumiem:

- cik daudz respondentu nepieciešams
- Cik daudz interviju ir nepieciešams
- cik ilgam jābūt lauka pētījumam
- cik daudz jautājumu būtu jāvaicā . ” (Darba autores lekciju pieraksti)

Pielietojot kvalitatīvās metodes, pētījuma gaitā ir iespējams attīstīt jaunas pētījuma tēmas un jautājumus, papildināt un mainīt jautājums pētījumā laikā. Šī kvalitatīvās metodes īpatnība ir ļoti būtiska izmantojot tiešās intervijas pētījumā laikā, jo uz vienu uz to pašu jautājumu divi cilvēki var sniegt pilnīgi atšķirīgas atbildes, kas tādā veidā ļauj sarunu turpināt, balstoties uz cilvēka iepriekš teikto, lai saruna iegūtu plūstošu ritmu, kā arī sakarīgu un izprotamu saturu. Daļēji strukturētās intervijas, kuras tika izmantotas arī šī bakalaura darba izstrādē, pēc darba autores domām ir vispiemērotākais intervijas veids, jo visas sarunas gaitā nav jāvadās pēc iepriekš izdomātiem jautājumiem un sarunas tēmām, jo, iespējams, respondents var nevēlēties runāt par kādu jautājumu, kurš ir pārāk personīgs, tādā veidā tiek ievērota humanitāte pret intervējamo cilvēku. Taču, izmantojot daļēji strukturētās intervijas

tomēr nevajag aizmirst, ka pastāv noteiktas vadlīnijas pētījuma ietvaros, uz kurām tomēr pētniekam ir jābalstās.

Kvalitatīvie pētījumi dod iespēju unikālu iespēju noskaidrot patiesi interesējošus jautājumus, kas sākas ar “Kā” un “Kāpēc”.

Šīs metodes lielākais trūkums varētu būt tas, ka nav iespējams pārbaudīt izvirzītās hipotēzes, jo trūkst pierādījumu un nepastāv nekādas statistiskas procedūras, ar kuru palīdzību varētu pārbaudīt iegūtos datus. Bieži vien ar kvalitatīvās metodes palīdzību veiktie pētījumi var šķist kā paša pētnieka fantāzija vai idejas par pētāmo jautājumu, jo kā jau augstāk tika minēts- nav iespējams pārbaudīt iegūto datu validāti. Šajā bakalaura darbā, pētnieces loma bija pavisam neitrāla, jo darba autore nav dzīvojusi nevienā citā valstī kā tikai Latvijā.

„Kvalitatīvās metodes nav mehāniski apgūstamas un precīzi atkārtojamas.” (Darba autores lekciju pieraksti) Šī minētā metodes īpatnība, liedz iespēju vienu un to pašu pētījumu veikt atkārtoti ar vēlmi iegūt tādus pašus datus, kādi tika iegūta pirmajā reizē. To var skaidrot ar to, ka, piemēram, intervijas laikā, ja šīs intervijas notiek ar, teiksim, 1 gada intervālu, cilvēks atbildēs uz jautājumu tā, kā viņš tieši tajā brīdī domā, nevis kā domāja pirms gada.

Darba autore veica 9 intervijas ar cilvēkiem, kuri ir bijuši ārpus Latvijas pēdējā gada laikā. Viens no tiem ir cilvēks, kurš katru gadu apceļo kādu valsti, un 2 cilvēki ir dzīvojuši ārpus Latvijas vairāk kā 1 gadu. Tika veiktas 6 telefonintervijas izmantojot datorprogrammu Skype, tādā veidā sarunājoties ar cilvēkiem, kuri pašlaik, jau vairāk kā 1 gadu dzīvo ārpus Latvijas, pārējās 3 intervijas tika veiktas klātienē, norunājot tikšanos ar katru no cilvēkiem individuāli.

Intervijas jautājumi tika veidoti tā, lai ar to palīdzību iegūtu būtu iespējams iegūt atbildes uz bakalaura darba pētnieciskajiem jautājumiem. Jautājumi tika sastādi balstoties uz darba teorētisko daļu.

Intervijas tika veiktas laika posmā no 28.04.2012. līdz 04.05.2012.

Intervijas, kuras notika klātienē tika ierakstītas diktofonā, kas ļāva intervijas noklausīties atkārtoti. Lai sarunātu intervijas ar šiem cilvēkiem, nenācās saskarties ar nekādām problēmām, jo ieinteresētība no viņu puses bija diezgan liela, jo visiem bija vēlme pastāstīt par savu pieredzi ārvalstīs. Arī telefonintervijas sarunāt bija viegli, pat nācās izvēlēties ar kuriem cilvēkiem šīs intervijas veikt. Darba autore ievietoja lūgumu sniegt telefoninterviju izmantojot programmu Skype dažās domubiedru grupās, kurās komunicē cilvēki no Anglijas, Francijas, Kipras, Vācijas un atsaucība bija pārsteidzoši liela. Šāda interviju metode tika izvēlēta tādēļ, ka nebija cita veida kā iegūt kvalitatīvo informāciju no pašlaik ārzemēs esošiem cilvēkiem. Tika izvēlēti dažāda dzimuma un vecuma cilvēki, lai būtu

iespēja iegūt pēc iespējas dažādāku informāciju. Arī šīs intervijas tika ierakstītas diktofonā, taču ļoti sliktā kvalitātē, bet tas arī ļāva šīs intervijas atskaņot vēlreiz, kas tādā veidā ļauj visu informāciju atcerēties labāk, nekā to pierakstot uz papīra.

Pielikumā darba autore ir pievienojusi 2, viņasprāt, labāko un spilgtāko interviju kopsavilkumus.

1 UZVEDĪBA UN TĀS KONSTRUĒŠANA KĀ VĒSTURES UN SOCIĀLO ZINĀTŅU PĒTNIECĪBAS TĒMA

„Pasaulē pastāv daudz un dažādas zīmes, var teikt, kā tā ir pārpildīta ar zīmēm. Zīmes mēs varam saskatīt it visur- satiksmi regulējošās zīmes uz ielām, preces un pakalpojumi arī tiek apzīmēti ar ražotājfirmas zīmēm, mūzika ir dažādu skaņu zīmju sakopojums, kā arī mums tik ikdienišķās un pašsaprotamās zīmes kā valoda, mīmika un žesti arī ir pieskaitāmi pie tik daudzajiem zīmju veidiem ap mums.,, (Kūlis, Kūle 1998:562) Šo visu zīmju un simbolu būtību un esamību interesantāku padara tas, ka dažādās pasaules vietās tās nereti nozīmē kaut ko citu, ko tādu, ko, piemēram, tūrists ne uzreiz spēj saprast, ja vien viņam nav noteiktu priekšzināšanu šajā jomā.

Jēdziens „zīme” noteikti daudziem saistās ar kādu materiālu lietu, piemēram, tā pati jau pieminētā ceļa zīme. Mēs visi saprotam, ka tā ir zīme iekalta metāla plāksnē, ko tā nozīmē un kādēļ tā tur atrodas, taču ja tā izskatītos savādāk, piemēram, tā nebūtu novietota ceļa malā uz metāla staba, bet to rokās turētu cilvēks uzzīmētu uz papīra, mēs droši vien saprastu to pašu šīs zīmes būtību, ja vien tā tiktu atspoguļota mums saprotamā veidā. Taču zīmes ir ne tikai materiālas lietas, piemēram, mēs zinām, ka pēc zibens uzplaiksnīšanas ir jāseko pērkona dārdam, ka spīdot saulei un līstot lietum, gandrīz vienmēr pēc tam parādīsies varavīksne. Šo sarakstu varētu vēl varētu ilgi turpināt un ne tikai saistībā ar dabā redzamajām zīmēm.

Visas zīmes, kuras pastāv ap mums var iedalīt 3 lielās grupās, kas viņas nodala pēc savas būtības. Šeit tas tiek atspoguļots ar vārdu „kods”, ne zīme.

Turpmāk tiks uzskaitīti kodi, kuri tiek visplašāk izmantoti mediju, komunikācijas un kultūras kontekstā.

1. „Sociālie kodi

- Verbālā valoda
- Zīmju un ķermeņa valoda (ķermeņa kontakts, izskats, žesti)
- Patēriņa preču kodi (apģērbs, auto, mode)
- Uzvedības kodi (rituāli, tradīcijas, lomu spēles un sadale)

2. Tekstu kodi

- Zinātniskie kodi, ieskaitot matemātiku un fiziku
- Estētika (dzeja, gleznošana, mūzika utt.)
- Stilistiskie un daiļrunīgie kodi (argumenti, apraksti, stāsti)
- Masu mediju kodi (fotogrāfijas, televīzija, radio, prese)

3. Skaidrojošie kodi

- Perceptuālie kodi (zīmes, ar kuru palīdzību mēs „kodējam” pasauli mums apkārt)
- Ideoloģiskie kodi (šim kodu tipam var pieskaitīt visus –ismus. Sociālisms, feminisms, liberālisms, populisms utt. Katram no tiem piemīt savas īpašības, normas un tradīcijas, tādēļ to var nodalīt kā atsevišķu kodu) ”(Chandler 2002: 149.-150)

Valoda mums ir pierādījusi to, ka ap mums pastāv dažādās zīmes, un ka ir nepieciešams noskaidrot, kas zīme ir pati par sevi. „Lai to izdarītu, 19. gs. beigās iezīmējās jauna pētniecības metode- semiotika. Tā ir zinātne, kas pēta zīmes un zīmju sistēmas. Tās radītāji ir Ferdinands de Sosīrs un Čārlzs Pīrss. Sosīrs apgalvo, ka valoda ir zīmju sistēma, bet runa ir valodas lietojums plašā nozīmē un tā neiespaido valodas būtību. Valodai ir noturīga iedaba, bet runai piemīt nejaušības un daudzveidīgums. (Kūlis, Kūle 1998: 552)

Semiotika ir viens no veidiem kā pētīt cilvēku uzvedību atrodoties jaunā vidē, taču darba autore šajā bakalaura darbā neakcentēs uzmanību uz šo pētniecības veidu.

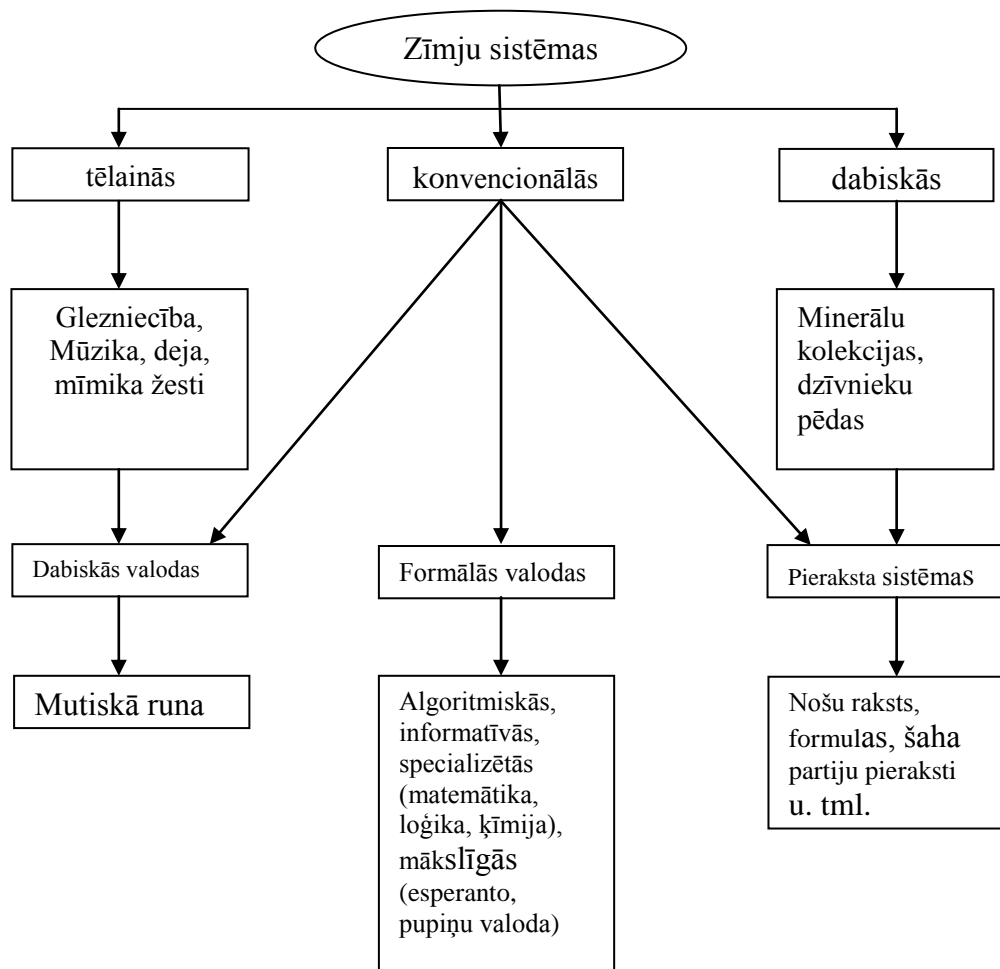
„Semiotikā zīmi izprot kā materiālu objektu, kuram atbilst kāda noteikta nozīme, kas var būt jebkas- reāla vai izdomāta lieta, parādība, fantāzija, abstrakts jēdziens.

Zīme var apzīmēt ne tikai atsevišķu objektu vai parādību, bet gan veselu objektu vai parādību grupu, t.i., jo vairāk objektu attēlo dotā zīme, jo tai ir lielāks apjoms. Piemēram, vārdam „koks” ir daudz lielāks apjoms, nekā vārdam „liepa”.

Vēl viena būtiska zīmes īpašība ir spēja izraisīt priekšstatu par zīmes apzīmētā objekta raksturu vai izskatu.” (Agejevs 2005: 43)

Ja cilvēks, ar kuru mēs sarunājamies, nesaprot mūsu izteikto vārdu būtību un jēgu, tad šī saruna nevar būt produktīva, jo neviens no sarunā iesaistītajiem neizprot otru. Tādēļ ir ļoti svarīgi, lai katram no mums, vismaz cilvēkiem, kuri ir mums apkārt, ir priekšzināšanas par noteiktām lietām. Piemēram, programmētājam un ārstam diez vai izdosies izveidot saprotamu un sakarīgu sarunu par savām profesijām, izmantojot tajā tikai savas profesijas specifiskās iezīmes un vārdus.

Turpmāk darba autore apskatīs zināmākās un lielākās zīmju sistēmas, kuras ir ap cilvēkiem ik dienas, taču vispirms aplūkosim kā zīmes tiek iedalītas.

1.1. Att. Zīmju sistēmu klasifikācija

(Agejevs 2005 : 46)

1.1 Valoda kā zīmju sistēma

Viena no lielākajām un mums zināmākajām zīmju sistēmām ir valoda. Tā tiek iedalīta dabiskajās (valoda, kurā cilvēki sarunājas ikdienā) un mākslīgajās (piemēram, matemātiskās zīmes) valodās. (Kūlis, Kūle 1998: 561) Pēc darba autores domām, valoda ir primārā lieta, ko vajadzētu aplūkot šī darba kontekstā, jo atrodoties citā valstī, ir grūti saprasties ar šīs valsts pilsoņiem, ja nezina šīs valsts valodu. Protams, mūsdienās gandrīz katrā valstī ir iespējams ar tās iedzīvotājiem sarunāties internacionālajās valodās- angļu, krievu vai franču, taču ne visi, kas dodas uz kādu citu valsti, zina arī šīs valodas. Ir arī iespēja, sarunājoties izmantot žestus un ķermeņa valodu, taču šīs sarunas veids nav tik drošs, jo ne vienmēr konkrēts, piemēram, pirkstu kombinācija nozīmē vienu un to pašu dažādās pasaules malās.

P. Bergers un T. Lukmans uzskata, ka tieši valoda ir būtiskākais socializācijas elements bērnībā, jo tikai ar valodu bērni iemācās vārdus un saprast, ko šie vāri nozīmē. Ar valodas palīdzību indivīda pieredzi var parādīt citiem cilvēkiem. Valoda liek cilvēkam konstruēt pasauli sev noteiktā veidā, kā arī strukturē pasauli daudz saprotamākā veidā. (Berger, Luckman 1966 : 35)

Valoda nav pastāvējusi visu cilvēces mūžu, tā ir attīstījusies pakāpeniski. Komunikācijas attīstības vēsturi var iedalīt 5 galvenajos periodos.

1. *„Līdz verbālais periods.* Šajā periodā attīstījās alu cilvēks, kas neprata runāt. Šie cilvēki savā starpā komunicēja ar skaņu, žestu, klinšu zīmējumu palīdzību.

2. *Mutvārdu ziņojuma periods.* Radās pirms aptuveno piecdesmit tūkstošiem gadu. Valoda rodas kā skaņu zīmju sistēma.

3. *Rakstības attīstība.* Sākās pirms ~ pieciem tūkstošiem gadu. Vispirms tika rakstīts uz akmens un māla, tad uz papirusa un papīra.

4. *Grāmatiespiešanas laikmeta iestāšanās.* Attīstījās pirms aptuveni piecsimt gadiem. Pirmā grāmata- 42 rindu Bībele, kuru nodrukāja Johans Gūtenbergs Maincā, Vācijā 15. Gs.

5. *Mūsdienu periods, kurš pastāv pēdējos simts gadus.* Rodas jauni saskarsmes veidi- kino, radio, televīzija, internets u.c. Tie visi ļauj saskarsmei izmantot neverbālo zīmju sistēmas, kas tādā veidā atgriež cilvēku pie tiem saziņas līdzekļiem, ar kādiem sākās viņa attīstība; to vienkārši nosaka cilvēka daba un apziņas īpatnības.” (Agejevs 2005: 15.-16.)

Valodas attīstības periods, kurš ir bijis ļoti garš un sarežģīts tikai pierāda to, ka valoda ir komplicēta zīmju sistēma, kaut gan mums tā liekas pašsaprotama ikdienas dzīvē.

Valoda nav tikai mutvārdu zīmju sakopojums; pasaulē ap mums ir daudz cilvēku, kuri savā ikdienas komunikācija nespēj izmantot šo saziņas līdzekli. Pie šīs grupas pieder personas

ar dzirdes traucējumiem. Viņi informācijas apmaiņai parasti izmanto vizuālu valodu, t.i., nedzirdīgo zīmju valodu. (Zīmju Valodas Centrs, sk. Internetā 2012.20.03.)

„Pētījumi gan ārvalstīs, gan Latvijā pierāda to, ka zīmju valoda ir tāda pati valoda kā mums ierastā. Interesanti ir tas, ka šī zīmju valoda nav universāla- tai ir noteikta nacionālā piederība un pat dažādi dialekti. ”Zīmju valoda ar savu komplicētību un esamību vispār, tikai papildina valodu kā primāro un nepieciešamāko komunikācijas sistēmu cilvēku vidū. (ibid)

1.2 Neverbālā valoda

Neverbālās valodas pamatā ir jebkas, ar kā palīdzību cilvēks spēj sarunāties neizmantojot verbālo valodu t.i., neizmantojot mutvārdus. Turpmāk darba autore apskatīs, kā var klasificēt neverbālo uzvedību.

„Teorija, kas pēta neverbālo komunikāciju sastāv no trim galvenajām vienībām :

1. Vides struktūra un apstākļi, kurā notiek šī komunikācija,
2. Komunikācijā iesaistīto cilvēku fiziskās pazīmes,
3. Dažādās uzvedības, kuras rada paši cilvēki.” (Knapp 2006: 7)

Komunikācijas vide

Lai gan lielākais uzsvars neverbālajā komunikācijā tiek vērsts uz pašiem cilvēkiem, to izskatu un uzvedību, arvien lielāku loma tiek pievērsta faktoriem, kurus neizraisa paši sarunā iesaistītie indivīdi.

Lai cik dīvaini tas arī neliktos, „nereti vide spēj mainīt sarunā iesaistīto cilvēku noskaņojumus, sarunas ritmu, vārdus vai darbības”, (ibid: 7) un ne tikai neverbālajā komunikācijā. Mēbeļu izkārtojums, formas, krāsas, papildus trokšņi, mūzika utt. Ļoti bieži ietekmē starp personu attiecību iznākumu. Arī kādas sīkas detaļas, piemēram, cigarešu izsmēķi, kurus ir pametis jūsu topošais sarunu biedrs, var būt kā viens no aspektiem, kas ietekmēs jūsu domas par šo cilvēku, tādā veidā ietekmējot arī pašu sarunas gaitu un iznākumu.

Sarunā iesaistīto cilvēku fiziskās pazīmes

Ķermeņa forma, cilvēka pievilcība, augums, svars, mati, ādas krāsa ir tās lietas, kuras var ietekmēt sarunas gaitu. Arī dažādi objekti, kuri vari ietekmēt personas izskatu, kā smaržas, apģērbs, brilles, rotaslietas u.c. vislielākajā mērā var atstāt iespaidu uz otra cilvēka domām par jums.

Ķermeņa kustības un pozīcija

Pie ķermeņa kustībām tās pozīcijām var pieskaitīt dažādu ķermeņa daļu (roku, plaukstu, galvas, kāju) kustības, sejas izteiksmes un žestus (to darba autore apskatīs nākamajā apakšnodaļā) . „Plecu un uzacu saraušana, galvas kustības, kā arī acu mirkšķināšana arī ir pieskaitāma pie ķermeņa kustībām, kas var dot kādus brīdinājumus vai signālus par otras personas viedokli.” (ibid : 8)

Viena no lielākajām cilvēku grupām, kas pielieto neverbālo valodu ir zīdaiņi un bērni. Viņu sejas vaibsti un izteiksmes ir pieaugušo ietekmes efekts. Taču nav īsti skaidrs- vai bērnu izteiksmes rodas pateicoties pieaugušajiem, vai bērns jau piedzimst ar spēju izrādīt savas emocijas ar sejas vaibstiem un izteiksmēm.

1.2.1 Neverbālās valodas vēsture

„Paplašināti neverbālo valodu sāka pētīt pēc otrā Pasaules kara, taču arī seno grieķu un romiešu zinātnieki deva savu ieskatu tajā, ko mēs mūsdienās saucam par neverbālo uzvedību. (ibid: 18)

„Viens no nozīmīgākajiem darbiem vēl pirms 20. Gadsimta bija Čārlza Darvina grāmata „Cilvēka un dzīvnieku emociju izpausmes”, („Expression of the Emotions in Man and Animals”) kas tika sarakstīta 1872. Gadā. ” (ibid : 18) Šis darbs atklāja modernās studijas par sejas izteiksmēm, un daudzas viņa idejas mūsdienās ir pārņēmuši citi pētnieki.

Vienas no pirmajām lietām ko pētīja neverbālās valodas sakarā bija balss, fiziskais izskats, apģērbs un seja, un tajā pašā laikā netika pievērsta gandrīz nekāda uzmanība vides, ķermeņa kustību un acu uzvedības pētīšanai. Pēc darba autores domām, mūsdienās tieši ķermeņa kustības (žestus) varētu uzskatīt kā lielāko neverbālās valodas signālu grupu, kurai arī agrāk vajadzēja pievērst lielāku uzmanību.

19. gadsimta piecdesmitie gadi parādīja arvien lielāku interesi neverbālajās studijās, kad būtiski palielinājās pētījumi par šo tēmu. Jau astoņdesmitajos gados šis temats tika pētīts tik plaši, ka zinātnieki jau sāka pievērsties tām lietām „kā labāk samelot, pateikt kādam ar ķermeņa palīdzību, lai kaut ko izdara tavā labā utt.” (ibid: 21)

1.3 Žesti

Pastāv dažādi žestu tipi, kā arī šo tipu variācijas, taču visbiežāk pētītie žestu tipi ir:

- **No sarunas neatkarīgie žesti.** „Šie žesti nav saistīti ar pašu sarunu, taču tiem var būt tiešs verbāls tulkojums, kas parasti sastāv no viena vai diviem vārdiem, vai nelielas frāzes.” (ibid: 8) Šos žestus darba autore apskatīs turpmāk. „Cilvēki, no sarunas neatkarīgos žestus sāk pielietot jau 3 gadu vecumā.” (ibid : 226) Populārākie roku žesti, ko zina bērni šajā vecumā saprot ir- „jā”, „nē”, „nāc šurp”, „klusu”, „divi”, „es eju gulēt” utt. Šajā vecumā bērni attīsta daudz vairāk no sarunas neatkarīgos žestus, nekā tie patiesībā pēc tam tos pielieto sarunās. „Pieauguši šos žestus izvēlas, ja viņuprāt, tie sakrīt ar izteikto vārdu vai frāzi; parasti šos žestus izpilda ar roku palīdzību, taču ne vienmēr.” (ibid: 226)

„Daudzi pētījumi, dažādās pasaules valstīs atklāj, ka gandrīz katrai kultūrai ir savs īpatnējs kāda noteikta žesta pasniegšanas veids. Nepastāv tāds žests, kurš 2 dažādās valstīs nozīmētu vienu un to pašu.” (ibid :227) Darba autore šo īpatnību minēja jau darba ievadā, jo ja katrā valstī kaut vai viensniecīgs žests ir ar dažādām nozīmēm, tas var likt cilvēkam apjukt vai izraisīt jebkāda veida problēmas.

- **Ar sarunu saistītie žesti.** „Šie žesti vistiešākajā mērā ir saistīti ar sarunas gaitu un bieži vien vizuāli papildina to, kas ir pateikts verbāli.” (ibid : 8.- 9.) Šīs kustības sarunas laikā var uzsvērt kādu vārdu, uztvert domu, norādīt uz kādu objektu par kuru tiek runāts, aprakstīt vai apzīmēt kaut ko telpisku vai kādu ķermeņa kustību. „Pastāv četri šo žestu veidu tipi:

1. Žesti, kurus runātājs attiecina (*angliski „refer”*) uz kaut ko konkrētu vai abstraktu (norāda uz vietu vai cilvēku),
2. Žesti, kuri sarunā iesaistīto personu izpratni par sarunu (piemēram, plecu saraukšana, ja kaut ko nezina vai nesaprot),
3. Žesti, kuri kalpo kā vizuāli norādījumi runātāja vārdiem, (šie žesti papildina, izceļ un akcentē runātāja teikto.) Darba autore kā piemēru var minēt vēsturisko vācu diktatora Ādolfā Hitlera sveicienu- labās rokas iztaisnota plaukstas izstiepšana. Šis žests kalpoja kā šī diktatora vizītkarte, īpaši uzrunājot tautu.
4. Žesti, kuri palīdz dialoga laikā regulēt un organizēt iesaistīto pušu sarunu. (Tie ir žesti, ar kuru palīdzību cilvēks cenšas iesaistīt otru cilvēku sarunā, turklāt, tie ne vienmēr ir žesti, bet arī uzrunas frāzes.)”(ibid: 236)

Kā jau iepriekš tika minēts, tad dažādās pasaules vietās, noteikti žesti var nozīmēt pavisam atšķirīgas lietas. Tas tikai apgrūtina dažādu kultūru cilvēku komunikāciju savā starpā

vēl vairāk, nemaz neskatoties uz to, ja tie nespēj komunicēt verbāli. Problēmas kādas konkrētas valsts viesiem var radīt tas, ja viens un tas pats žests nozīmē 2 pavisam atšķirīgas lietas.

Darba autore uzskata, ka nereti šī nezināšana spēj izraisīt arī komiskas situācijas, ne tikai problēmas. Piemēram, piekrišanas vārds „jā” un noraidījuma vārds „nē”, lai arī cik jocīgi tas neliktos, dažās valstīs tiek izmantots ne tā, kā tas ir pieņemts lielākajā pasaules daļā. „Savādāk tas izpaužas Indijā, Bulgārijā, Grieķijā un Dienviditālijā. „Jā” norāda ar galvas grozīšanu pa labi un pa kreisi. „Nē” izsaka caur galvas pacelšanu uz augšu, no neitrālas pozīcijas un atkal atpakaļ. ” (Kaliksone, sk. Internetā 2012.21.03.) Tas ir pavisam pretēji, kā esam pieraduši atbildēt mēs.

- „Ok” žests – apļa žests ko veido rādītājpirksts un īkšķis nozīmē „labi”, „super” Eiropā un Ziemeļamerikā. Savukārt Francijā un Spānijā tas ir visai neķītrs žests, kas pielīdzināms Rietumeiropā parādot vidējā pirksta žestu. Beļģijā un Tunisijā šis žests varētu tapt uztverts tā, ka tā rādītājs otru cilvēku tur par „nulli” vai „bezjēdzīgu”.

- Uz augšu iztaisnots īkšķis Rietumeiropā ir vispārpieņemts stopētāju žests. Ja īkšķi papildus kustina šurpu turpu, tas daudzās Vidusjūras valstīs, ka arī Krievijā, Tuvajos Austrumos, tāpat arī daļā Āfrikas un Austrālijas var tikt uztverts kā neķītrs apvainojums. It sevišķi Turcijā šis žests kalpo kā uzaicinājums homoseksuāla rakstura sakariem.

- Ja ar pirkstiem vēlaties parādīt uzvaras zīmi, tad esot Lielbritānijā, Maltā vai arī Austrālijā ar to jābūt uzmanīgam, jo parādot to, roku turot no otras puses, varat sev sagādāt liekas problēmas. Ja rādot V-zīmi plaukstas iekšpuse pavērsta uz sevi, rādītājpirksta un vidējā pirksta kombinācija nozīmē tik daudz cik „iebāz sev divus pirkstus sēžamvietā”, tādejādi atkarībā no situācijas tas ir pat aizskarošāks, kā iztaisnots vidējais pirksts.

- Tūristiem Spānijā vajadzētu izvairīties žestu „radziņi” rādīt vīriešiem. Iztaisnojot mazo un rādītājpirkstu, bet pārējos pieturot ar īkšķi, Jūs norādīsiet, ka attiecīgai personai „uzlikti ragi”, proti, vīrs tiek krāpts.” (ibid)

Augstāk tika uzskaitīti tikai pavisam neliela daļa no žestiem, kurus labāk būtu neizmantojot noteiktās valstīs, jo tas var radīt nepatīkšanas, kā arī likt jums izskatīties nepieklājīgiem un rupjiem.

Ķermeņa stāju arī var uzskatīt par sava veida žestu, jo ar tās palīdzību ir iespējams novērot, cik ļoti cilvēks ir pievērsies sarunai un cik ļoti viņš ir ieinteresēts savā sarunas biedrā. Arī roku pieskārieni sev vai otram cilvēkam var par kaut ko liecināt. Piemēram, „ja cilvēks nervozi kaut ko meklē pa kabatām, kasa vai skrāpē savu ādu, trin rokas utt., tas var liecināt par to, ka šī persona ir uztraucusies vai, iespējams, jums melo.” (Knapp 2006 : 9)

Sejas izteiksmes lielākajā daļā gadījumu arī var funkcionēt kā žesti. Daži zinātnieki uzskata, ka „sejas primārās funkcijas ir domātas komunikācijai, nevis, lai izrādītu kaut kādas emocijas.” (ibid: 10) Kur un kad cilvēks skatās, cik ilgi viņš skatās uz otru cilvēku sarunas laikā, visas šīs lietas, tāpat kā jau iepriekš minētās, parāda cilvēka uzmanību un ieinteresētību konkrētā sarunā.

Arī vokālo jeb balss uzvedību var uzskatīt par žestu, jo „vokālā uzvedība koncentrējas uz to, kā kaut kas tiek pateikts, nevis kas tiek pateikts.” (ibid: 10) Sarunas laikā izmaiņas cilvēka runā kā vārdu skaļums, smiešanās, stenēšana, tonis utt. Ir būtiski elementi, pie kuriem būtu jāpiedomā ikvienam, jo tas būtiski var ietekmēt sarunas iznākumu.

1.4 Krāsas kā zīmes

Pie mums Latvijā visiem, piemēram, baltā krāsas asociējas ar svētumu, gaišumu, šķīstību, (Ko nozīmē krāsas, sk. Internetā 2012.21.03.) taču šī krāsa un arī citas krāsas ļoti bieži nozīmē pavisam kaut ko diametrāli pretēju citās valstīs.

Eiropā baltā krāsa saistās ar mieru, precībām, eņģeļiem, Japānā, Ķīnā un Indijā ar sērām, nelaimi un nāvi. Eiropā visas šīs negatīvās lietas asociējas ar melno krāsu un, piemēram, Ēģiptē ar dzelteno.

Sarkanā krāsa Eiropā tiek saistīta ar briesmām, brīdinājumiem, mīlestību; Ķīnā un Japānā ar veiksmi, svinībām, laimi, dzīvību; Dienvidāfrikā ar sērām. (ibid)

Šis arī ir tikai neliels ieskats tajā, ko krāsas var nozīmēt dažādās valstīs, un nav lieki pieminēt, ka ir jāpiedomā pie tā, kādas krāsas apģērbu izvēlēties atrodoties citās valstīs, kurās jūs varat izraisīt divdomīgas situācijas ar vietējiem iedzīvotājiem.

Šajā nodaļā tika aprakstītas lielākās un mums plašāk zināmās zīmju sistēmas-neverbālā, mutvārdu valoda, žesti un krāsas. Valoda ir pati lielākā zīmju sistēma ar kuras palīdzību cilvēki sazinās ikdienā, taču jāpiemin arī tas, ka ne visi cilvēki ir spējīgi sarunāties mutvārdu valodā. Cilvēki, kuri nespēj sarunāties verbāli, sarunājas ar neverbālās valodas palīdzību, piemēram, ar zīmēm un žestiem. Visas zīmes, kuras mums ir apkārt un kuras mēs paši vai nu lietojam vai nelietojam savā ikdienā, palīdz cilvēkiem sarunāties, vadīties pēc noteikumiem (piemēram, ceļa zīmes, dažādi šrifti u.c.) un izprast pasauli sev apkārt, ja katrai lietai piemīt sava nozīme un būtība, un ja mēs izprotam šīs nozīmes, tad mums vieglāk ir uztvert citus, kā arī vieglāk izprast pasauli sev apkārt.

2 ADAPTĀCIJAS UN SAVAS UZVEDĪBAS KONSTRUĒŠANAS IESPĒJAMIE SKAIDROJUMI

2.1 Adaptācija jaunā vidē

Ierodoties sev jaunā un nepazīstamā vietā, cilvēks līdzi ar visām redzamajām lietām, ir atvedis sev līdzi arī neredzamo- savu kultūru. Katra cilvēka kultūrai ir savas tradīcijas, vērtības un normas, kuras spēlē būtisku lomu sastopoties ar jaunām tradīcijām. Jo vairāk cilvēks zina par savu kultūru, jo vairāk viņam būs priekšzināšanu par to, lai izprastu kultūru atšķirības jaunā vidē.

Tūristam un cilvēkam, kurš ierodas jaunā zemē ir jāpieņem un jāsaprot dažādas lietas. Imigrantam, kurš ieradies uz palikšanu, ir jāatrod jauns darbs un dzīves vieta; šo adaptāciju jaunajā/viesu kultūrā sauc par piemērošanos/pakļaušanos citai kultūrai, (Jandt 2001 : 356) kas ir daudz sarežģītāk nekā pielāgoties videi tūristam, kurš valstī uzturas ļoti neilgu laiku.

Ierodoties jaunā vidē, kā tūrists vai kā imigrants, pirmā iespējama atbildes reakcija uz to ir kultūras šoks. Ikdienišķas un pašsaprotamas lietas var kļūt par problēmu, piemēram, izmantojot sabiedrisko transportu, jo katrā valstī šī sistēma ir sakārtota savādāk.

Pastāv 4 kultūras šoka stadijas:

1. „*Sākotnējā/pirmā eiforija*. šajā posmā viss ir jauns un aizraujošs, cilvēks nesaskata nekādas līdzības. Posms ilgst aptuveni 3 nedēļas.

2. *Uzbudinājums un naidīgums*. šajā posmā cilvēks fokusējas uz visām atšķirībām starp savas mājas un jauno kultūru. Daži cilvēki izolējas no citiem; dažus piemeklē kultūras šoka simptomi. (pārtikas un ūdens tīrība; stress par veselību un drošību; darba kvalitātes pazemināšanās; bailes no fiziska kontakta ar jebkuru jaunajā valstī; bezmiegs; izolēšanās; depresija; dusmas. Tas var ilgt 3- 4 mēnešus.

3. *Pakāpeniska situācijas pieņemšana*. Šajā posmā indivīds arvien vairāk jūtas ērti jaunajā kultūrā. Ir iespējams arvien vairāk paredzēt jaunas lietas, cilvēks jūt, ka spēj kontrolēt situāciju. Nepastāv vairs tik liela vēlme izolēties. Taču pilna situācijas pieņemšana var notikt tikai pēc vairākiem gadiem.

4. *Adaptācija jeb bikulturālisms (spēja izprast un pielāgoties abām kultūrām)*. Šajā posmā indivīds jau spēj funkcionēt abās kultūrās.” (ibid: 340.-341.)

Lai arī cilvēks ir spējis pieņemt jauno zemi, atkārtots kultūras šoks var iestāties atgriežoties mājās. Šī veida kultūras šoks var radīt vēl lielāku stresu, neērtības un mulsumu. Šajā kultūras šoka stadijā, cilvēks savas mājas kultūru nu jau salīdzina ar nu jau pie pierastās citas valsts kultūru. (ibid : 341)

Kultūras šoka teoriju lielā mērā var saistīt kopā ar uzvedības pētīšanu, un tieši semiotikas zinātne ir viens no veidiem, kā pētīt cilvēka uzvedību, atrodoties jaunā vietā. Kultūras šoka stadijas parāda to, kā cilvēks un cik ilgā laikā pieņem visu jauno, atrodoties jaunā vidē. Pētot cilvēka uzvedību, parādās tas, kā indivīds, visās kultūras šoka stadijās pieņem esošās jaunās zīmes sev apkārt, jo kā jau tika minēts, semiotikā ar zīmi var tikt attēlots pilnīgi jebkas gan fiziska, gan abstrakta lieta. Šajā gadījumā šīs zīmes ir jaunā vide, cilvēki, kultūra, tradīcijas, vērtības utt.

Pirmā barjerā jaunā kultūrā ir nemiers un bažas par visu jauno apkārt, tādēļ ir grūti iejusties un cilvēks nespēj domāt ne par ko citu kā tikai par to, ka nezina ko darīt un kā uzvesties, tādā veidā pieļaujot nelielas kļūdas un citiem cilvēkiem likties dīvains. (ibid : 52)

Otrā lieta, kas traucē iejusties ir tad, kad cilvēks uzvedas tā, kā uzvedas sev ierastajā vidē, neuzzinot par atšķirībām. „Kāda dāņu sieviete Ņujorkā atstāja savu mazuli ratiņos, kamēr iegāja papusdienot restorānā. Ņujorkieši ieraugot šādu skatu, uzreiz izsauca policiju, jo uzskatīja, ka bērns ir pamests. Dānijā ir pieņemami šādi uzvesties, bet ASV tas ir aizliegts, par ko arī šai sievietei nācās izciest 2 naktis cietumā.” (ibid: 52)

Kad cilvēks pieņem līdzīgās lietas starp dažādām kultūrām, ir grūti koncentrēties uz atšķirībām. Ja cilvēkam nav zināšanu par jaunu kultūru, tas var likt justies tā, ka nekādas atšķirības nepastāv, taču tā nav, jo katra kultūra vairāk vai mazāk ir unikāla. Saprotot un pieņemot atšķirības starp kultūrām, var palaist garām svarīgas lietas, kas šīm kultūrām ir kopīgas, tāpēc labāk ir nepieņemt neko. Labāk ir pajautāt kādam cilvēkam, kādas ir šīs kultūras tradīcijas, nekā uzskatīt, ka tās ir tādas pašas vai pavisam savādākas kā savā valstī. (ibid : 52.-53.)

Gados jaunāki cilvēki adaptējas daudz vieglāk nekā vecāki cilvēki. Bieži vien arī izglītības līmenis un personiskās rakstura iezīmes ir tās, kas palīdz iejusties daudz vieglāk un ātrāk. Un lai veiksmīgāk iejustos jaunā vidē, ir nepieciešams saprast savas un jaunās kultūras līdzīgas lietas.(ibid : 354.-355)

2.2. Simboliskais interakcionisms

Termins „simboliskais interakcionisms” ir radies, lai pētītu cilvēku grupu dzīves un to uzvešanos. Šo teoriju ir pētījuši daudzi pētnieki, un viņi visi to ir mēģinājuši darīt ar vienkāršu pieeju. (Blumer 1986 : 1)

Šajā teorijā sociālā interakcija jeb mijiedarbība un sociālā adaptivitāte (pielāgošanās) tiek saprasta kā komunikācija starp cilvēkiem, kuras laikā indivīdi apmainās ar simboliem. Simboli ir nosacītas zīmes (valoda, žesti, mākslas tēli, u. c.), kuras pārstāv citus daudzveidīgus tēlus, saturus, attiecības, tātad – tām ir nozīme. (ibid : 1)

Simboliskais interakcionisms balstās uz 3 priekšnoteikumiem:

1. „Cilvēki izturas pret lietām tādā veidā, cik ļoti viņi izprot šo lietu būtību/nozīmi (šīs lietas ir viss, ko vien cilvēks pazīst sev apkārt – cilvēki, cilvēku grupas, materiālas lietas utt.) Mēs kontaktējamies ar citiem cilvēkiem un rīkojamies dažādās situācijās, balstoties uz jēgu, kādu piešķiram šiem priekšmetiem un situācijām

2. Šo lietu nozīme ir rodas no komunikācijas (mijiedarbības) ar citiem cilvēkiem. Šīs lietas tiek mainītas un vadītas ar skaidrojošu procesu palīdzību, un to dara cilvēks, kurš ir saskāries ar šīm lietām, jo priekšmetiem un situācijām nepiemīt jēga pašām pār sevi

3. Sabiedrība nemitīgi ietekmē šo jēgu jeb nozīmi, kā arī dažādās situācijās tā var mainīties, cilvēks to var arī saprast savādāk.” (ibid : 2)

Augstāk minētie simboliskā interakcionisma 3 priekšnoteikumi spilgti argumentē to, ka indivīdam ir ļoti svarīgi komunicēt ar citiem cilvēkiem, gūt jaunas zināšanas un vairot savas zināšanas tālāk citiem. Gan komunikācija ar citiem, gan parastas lietas spēj piešķirt visam apkārtējam tādu nozīmi, kādu mēs to vēlamies redzēt, kā arī tādu, kādai tai patiesībā ir arī jābūt. Protams, nekas nav nemainīgs, tādēļ arī dažādu situāciju nozīmes var mainīties laika gaitā, atkarībā no tā, kā mēs paši šīs nozīmes ietekmējam.

2.2.1. Simboli

Pēc interakcionisma pamatlicēja Herberta Mīda domām, „simboli ir specifiska cilvēku komunikācijas iezīme. Ar simbolu palīdzību cilvēks spēj atainot savu sociālo pieredzi, kas iegūta interakcijas un kopīgu darbību rezultātā. Ar nozīmju palīdzību cilvēka prātā rodas priekšstati par pasauli sev apkārt, līdzcilvēkiem un pašam par sevi. Katra cilvēka nozīmju sistēma ir unikāla, un katrs cilvēks savu nozīmju sistēmu interpretē individuāli, bieži vien atšķirīgi no citiem cilvēkiem, kaut arī vienas kultūras cilvēkiem eksistē kopīga nozīmju

sistēma. Individuālā nozīmju sistēma ietekmē indivīda kognitīvos procesus (uztveri, domāšanu, atmiņu, u. c.) un viņa jūtas, attieksmes un sociālo uzvedību. (ibid: 65-69)

„Simboliskā interakcionisma pārstāvji uzskata, ka cilvēka attīstība notiek sociālās mijiedarbības ietvaros. Cilvēks spēj iegaumēt simbolus, zīmes un to nozīmes, atcerēties tos un spēt izveidot jaunus simbolus. Cilvēks prot vienādas nozīmes ietvert dažādos simbolos vai ar vienu simbolu apzīmēt dažādas nozīmes.” (ibid : 48) Lieki piebilst, ka nereti apzīmējot kaut ko ar vienu simbolu, var nokļūt strupceļā, beigās nemaz neapzinādamies, kura nozīmē ir patiesāka. „Cilvēku spēja iegaumēt un pašiem radīt simbolus un nozīmes, un tos interpretēt rada civilizācijas pamatu. Simboli un tajos ietvertās nozīmes atļauj saprast pagātņi, saprast to, kas notiek šajā brīdī, kā arī mēģināt uzminēt vai pat paredzēt nākotni. Cilvēki simbolus nodod no paaudzes paaudzei, tādā veidā visu laiku uzturot dzīvu savu kultūru, apkārt esošo vidi un tradīcijas.” (ibid : 49)

Herberts Mīds apgalvo, ka „pastāv 2 veidu cilvēku interakcijas līmeņi- ne-simboliskā un simboliskā interakcija. Ne - simboliskajā mijiedarbībā cilvēks atbild tieši uz otra žestiem vai darbībām; simboliskajā- tie interpretē viens otra žestus un rīkojas pamatojoties uz savu interpretāciju.” (ibid 65.-66.)

Simboliskā un ne-simboliskā mijiedarbība parāda to, kā individuālā interpretācija spēj ietekmēt cilvēku saskarsmi. Ja cilvēka apziņā nefigurē noteikti simboli par kādu noteiktu situāciju, viņš otram atbildēs kā spēš un domās, ka tā būtu pareizi, pastāvot iespējai kļūdīties.

2.2.1. Cilvēka darbības iedaba

Katrs no mums pasauli redz savādāk, neikdienišķas dzīves situācijas uztver kā spēj vai kā vēlas, taču lai vai kā katrs no mums to darītu, tam ir kāds pamatojums. Pēc Herberta Blūmera domām, „cilvēks uz pasauli skatās tā un saprot to tādā veidā, lai varētu rīkoties kā vēlās, tā vietā lai no sākuma izprastu to, kādā vidē viņš atrodas. Viņam ir jātiek galā ar situācijām, ar kurām viņam pēc savas būtības vienmēr būtu jātiek galā, pārliecinoties par citu cilvēku darbības jēgu un tādā veidā izsecinot to, kā viņam pašam būtu jārīkojas. Cilvēku mijiedarbību nosaka interpretācija; tātad tas, ko mēs domājam par citiem un kas mums liekas, ko citi domā par mums. Viņam pašam ir jāastāda savu darbību plāns, neskatoties uz faktoriem, kas varētu traucēt. Cilvēks var kļūdīties to darot, taču viņam tas ir jāizdara.” (Blumer 1986 : 15)

„Ir jāsaprot tas, ka cilvēku aktivitāte ir atkarīga no tā, ar cik dažādām dzīves situācijām viņam ir jācieš saskarties un kā viņš tajā ir pieradis rīkoties.” (ibid: 16) Ja cilvēkam dzīves

laikā ir nācies saskarties ar dažādām nestandarta situācijām, piemēram, pēkšņi jādzīvo ar citādi domājošiem cilvēkiem, piemēram, hipijiem, tad savā turpmākajā dzīves gaitā viņš arvien biežāk spēs izprast to, kā rīkoties, ja situācija ir neordināra. Cilvēks tādā veidā veido savu dzīvi balstoties uz personīgo pieredzi, kā arī uz sev apkārt esošo cilvēku pieredzi.

Mums apkārt vienmēr ir cilvēki, kuriem var lūgt padomu vai vērsties pēc palīdzības; vienmēr ir patīkami darboties kolektīvā. Ar kolektīvo darbību bieži vien cilvēks spēj sev atvieglot dzīvi. Kolektīvā parasti ir sastopami dažādi cilvēki (šoreiz neiet runa par tādu kolektīvu kā ģimene vai draugi, kurās viens otru pazīst) ar dažādām pieredzēm un ar dažādām pieejām dažādām lietām. „Nepastāv tāda sabiedrība, kurā cilvēki nebūtu apvienojušies kādā grupā, lai atrisinātu sev interesējošu problēmu.” (ibid : 18) Arī atrodoties citā pasaules malā, cilvēkam labāk būtu atrast sev domubiedros, ne tikai lai atrastu sev jaunus draugus, bet lai būtu iespēja lūgt pēc padoma un palīdzības. Cilvēkam vienmēr ir kādi priekšstati par svešām lietām, taču parasti šie priekšstati ir negatīvi, jo kaut vai masu medijos, vieglāk ir atrast kaut ko negatīvu par sev interesējošo nekā pozitīvu. Šie cilvēku priekšstati parasti balstās uz kādiem stereotipiem vai aizspriedumiem. Viņi tikai nojauš, ka kaut kas varētu būt tā, kā viņi iedomājas, nevis balstās uz savu vai apkārtējo cilvēku prātu un zināšanām.

Apkopojot var teikt, simboliskā interakcionisma galvenā doma ir tāda, ka visām mūsu sociālajām rīcībām un mijiedarbībām ir sava noteikta jēga, ko tām piešķir rīcībā un mijiedarbībā iesaistītie subjekti un dalībnieki. Lietām pašām par sevi nekādas jēgas nav, tā rodas tikai sociālās mijiedarbības procesā. Simboliskais interakcionisms uzsver darbības subjektu spēju izprast lietas un konstruēt jēgu, taču jēgas konstruēšanu vairāk paskaidros sociālā konstruktīvisma teorija.

2.3. Sociālais konstruktīvisms

T. Lukmans un P. Bergers uzskata, ka realitāte ir sociāli konstruēta un, ka zināšanu socioloģijai ir jāanalizē šis konstruēšanas process. (Berger, Luckmann 1966 : 13) Lai arī viņi apgalvo, ka pasaule ir sociāli konstruēta, tas uzreiz nenozīmē to, ka nepastāv objektīvas lietas un realitāte, bet gan to, ka šī realitāte un zināšanas par to ir sociāli relatīvas. „Tas kas ir reāls vienam cilvēkam, var būt pavisam nereāls kādam citam” (ibid 1966: 13) Piemēram, noziedznieka zināšanas par savu noziegumu būtiski atšķiras no kriminoloģijas speciālista zināšanām par to. (ibid: 13)

Zināšanas par realitāti ir saistītas ar kādu noteiktu sociālu kontekstu, un socioloģijai būtu jāpēta šīs zināšanas. Zināšanu socioloģijas uzdevums ir analizēt to, kā kādas zināšanas kļūst par „realitāti”, kāda ir šo zināšanu sociālā būtība. Autori apgalvo arī to, ka zināšanu socioloģijai būtu jāapskata viss, kas tiek uzskatīts par zināšanām. (ibid: 27) Socioloģijā par zināšanām nav jāuzskata tikai kādas zinātniskas lietas, bet arī ikdienas zināšanas; visas tās lietas, kuras mums ir apkārt ikdienas. (ibid : 27)

2.3.1. Ikdienas dzīves realitāte

„Ikdienas dzīve ir cilvēku realitātes interpretācija, taču tā ir arī pasaule, kas rodas cilvēku domās un darbībās, kas to padara par īstu.” (ibid: 18) Tātad, katrs cilvēks spēj veidot un mainīt ap sevi pastāvošo realitāti, balstoties uz savām zināšanām.

Mūsu dzīves realitāte tiek veidota ap to, kas notiek šeit un tagad. Tas, kas notiek kādā noteiktā brīdī ir indivīda apziņas reālisms, jo viņš spēj to apzināties. „Notikumus savā ikdienā var pieredzēt 2 veidos- ar lietām, kuras mums ir tuvu un lietām, kuras ir tālu no mums. Ar tuvumu tiek saprasta tā zona jeb vieta, kas indivīdam ir pieejama ikdienas. Šī tuvā zona sastāv no pasaules, kuru var aizsniegt katru dienu, kurā cilvēks spēj darboties un mainīt tādā veidā mainīt savu realitāti. Zonas, kuras atrodas tālu no cilvēka var likties pavisam nesvarīgas, jo tās ir netveramas un bieži vien arī nevajadzīgas. ” (ibid: 22)

Cilvēks spēj apzināties to, ka citi domā un uzvedas savādāk nekā viņš, ka lietas, kuras viņam liekas mazsvarīgas citam nozīmē ļoti daudz, taču šiem cilvēkiem ir kopīga saprašana par ikdienas realitāti.

Cilvēks var būt speciālists savā jomā un pārzināt to pilnībā, taču ja rodas situācija, kurā it kā ir jāpielieto savas zināšanas, bet ar citiem paņēmieniem, tas var likties grūti vai pat neiespējami. „Problēmas ikdienā nav cita realitāte.” (ibid : 24) , tāpēc nevajag baidīties no

tām, jo kā jau augstāk tika minēts, cilvēki spēj kopīgi saprast realitāti. Ikdienas dzīve ir viegla, kamēr vien rutīna netiek pārtraukta ar kaut ko vēl iepriekš nebijušu un nesaprotamu.

Grāmatas autori skaidro to, kāpēc ikdienas realitāte dažkārt tiek uztverta kā kaut kas pašsaprotams- kā un kāpēc subjektīvās lietas tiek padarītas par objektīvām. Tam par pamatu ir sociālā interakcija, jo tieši sociālā interakcija ir tā, kas veido zināšanas par sociālo realitāti. Interakcijā ar citiem, cilvēks konstruē jeb veido savu realitāti ap sevi, bet šo realitāti arī dažkārt uztver jau kā kaut ko pašsaprotamu vai esošu jeb objektivizētu.

Gluži tāpat kā simboliskā interakcionisma teorijā, arī šī teorija skaidro to, „ka cilvēks nespētu pastāvēt savā dzīvē bez mijiedarbības ar citiem cilvēkiem.” (ibid: 23). Mūsu ikdienas dzīves realitāti mēs dalām ar citiem cilvēkiem, un „lielāko pieredzi gūstam tieši situācijās (face-to-face), kad kontaktējamies viens ar otru.” (ibid: 28) Ikdienas komunikācijas rezultātā rodas nepārtraukta savstarpēja izpausmju apmaiņa. Piemēram, ja es redzu, ka otrs smaida man, es smaidīšu viņam, ja pārstāj- es arī pārstāšu. Jebkura cilvēka izpausme tiek orientēta otram cilvēkam un otrādi.

Bergers un Lukmans uzskata, ka sabiedrība var būt gan subjektīva, gan objektīva, tādā veidā ražojot ap sevi gan subjektīvu, gan objektīvu realitāti. Objektīvā realitāte ir tā realitāte, kuru veido pats cilvēks ap sevi; subjektīvā realitāte- realitāte, kuru cilvēks veido ar socializēšanās palīdzību.

„Sabiedrība ir nemitīgs process, kurš sastāv no 3 momentiem- eksternalizācijas, objektivizēšanas un internalizācijas. Visas šīs darbības sabiedrībā nenotiek pēc kādas noteiktas kārtības. Sabiedrību vai kādu tās daļu drīzāk varētu raksturot ar kādu no šīm parādībām” (ibid: 129) . Bergers ar Lukmanu šo skaidro ar piemēru- „ lai kļūtu par sabiedrības locekli, indivīds eksternalizē pats sevi sociālajā pasaulē un internalizē (socializējas ar citiem) to kā objektīvu realitāti.” (ibid : 129)

Autori apskata arī primāro un sekundāro socializāciju. Ar primārās socializācijas palīdzību, indivīds kļūst par pilntiesīgu sabiedrības locekli, jo cilvēks, piedzimstot uzreiz nekļūst par sabiedrības locekli. Primārajā socializācijā cilvēks sāk izprast lietas un cilvēkus, un gan šīs lietas, gan cilvēki sāk iegūt savas nozīmes. „Primārās socializācijas elementi katrā sabiedrībā ir atšķirīgi, taču starp tām nereti var atrast arī līdzības, pirmkārt, jau tā ir valoda. (ibid : 135) Sekundārajā socializācijā šim indivīdam jau ir jāiepazīst daudz sarežģītākās jeb objektivizētās lietas pasaulē. „Šajā procesā visas lietas it kā ir pašsaprotamas, taču katrs indivīds tās var uztvert atšķirīgi.” (ibid : 138)

Sociālā konstruktīvisma pamatideja ir tāda, ka realitāte ap mums ir sociāli konstruēta un, ka ar zināšanām ir iespējams analizēt procesus, kuri notiek šajā realitātē. Ar realitāti tiek

saprasta situācija, kad mēs paši esam savas situācijas noteicēji –spējam būt neatkarīgi. (ibid: 1) Parastam cilvēkam realitāte ir ikdiena, dzīve, kuru viņš dzīvo katru dienu, apzinoties, ka tas notiek ar viņu. Zināšanas var skaidrot kā spēju saprast ap mums apkārt notiekošās lietas, un dažādiem cilvēkiem vienmēr būs dažādas zināšanas par vienu un to pašu lietu, notikumu vai parādību. Individīds socializācijas procesā un lietu objektivizēšanā var kļūt par tādu pašu sabiedrības locekli kā visi pārējie.

Šīs nodaļas ietvaros tika apskatītas tās socioloģiskās teorijas, ar kuru palīdzību ir iespējams skaidrot šī bakalaura darba tēmu un tajā izvirzīto mērķi no teorētiskā skatupunkta. Gan simboliskā interakcionisma, gan sociālā konstruktīvisma teorijas mums skaidro to, ka cilvēks savu pasauli veido un izprot sociālās interakcijas jeb mijiedarbības rezultātā. Cilvēki, ar kuriem komunicējam paplašina mūsu redzesloku un pieredzi, kā rezultātā mēs sabiedrībā spējam funkcionēt daudz pilnvērtīgāk. Adaptācijas teorija dod priekšstatu par to, kā cilvēks un cik ilgā laikā spēj pielāgoties jaunajiem dzīves apstākļiem un ar kādām grūtībām tam nākas saskarties, uzsākot dzīvi jaunā valstī un kultūrā.

3 ĀRVALSTĪS ESOŠU UN BIJUŠO LATVIEŠU SPĒJA PIELĀGOTIES JAUNAJAI VIDEI UN SAVAS UZVEDĪBAS KONSTRUĒŠANA

3.1 Adaptācija jaunā valstī

Ierodoties uz dzīvi jaunā vietā vai vienkārši apeļojot kādu valsti, indivīdam ir jāapzinās, ka viņš ir ieradies citā zemē, kurā pastāv savi noteikumi un kārtība, un ka daudzas lietas var atšķirties no sev ierastajām savās mājās. Adaptācijas teorija pamato, ka nereti cilvēks jaunā valstī uzvedas tāpat kā savās mājās, kas tādā veidā var izraisīt mulsinošus brīžus, kā arī problēmas. (Jandt 2006: 355)

Anglijā, gluži tāpat kā Latvijā ir aizliegts lietot alkoholu sabiedriskā vietās, t.i., uzturēties ar atvērtu alkohola pudeli uz ielas un dzert no tās. Diezgan interesantu, taču tajā pašā brīdī neatbalstāmu piemēru intervijas laikā minēja Nikolajs, 45 gadi, kurš pašlaik dzīvo Lielbritānijā: *„kaut kad pašā sākumā, kad biju sapazinies jau ar dažiem latviešiem, pēc darba aizgājām uz bāru iedzert pa aliņam. Vēlāk izdomājām iet pastaigāties un dzērām parkā uz soliņa. Anglijā daudzās vietās ir izkārtas tādas plāksnes, kur rakstīts, ka alkoholu sabiedriskā vietā lietot ir aizliegts. Mēs to visi labi zinājām, taču tā kā tas bija uzrakstīts angļiski, izdomājām, ka mēs nesaprotam to, līdz brīdim, kad mums klāt pienāca policisti. Bet arī viņiem mēs paskaidrojām, protams, latviešu valodā, ka neko nesaprotam, lai arī viņi nesaprata mūs. Tāpēc no soda tajā reizē izbēgām, lai gan darījām jau cūcīgi, bet ko padarīs, ja gribas izklaidēties. Tagad gan daudz kur var redzēt šos uzrakstu arī krievu valodā, un esmu dzirdējis, ka pat latviešu valodā. Nespēj laikam cīnīties ar mums melnajiem darba rūķiem.”* Šis Nikolaja piemērs spilgti parāda nevēlēšanos pakļauties normām, kuras ir jāievēro, atrodoties jaunā valstī. Lai arī tas dažkārt varētu likties vieglākais veids kā apiet likumus, tomēr tas var radīt arī nepatīkšanas ar varas iestādēm, kas var kavēt adaptācijas procesu, ja pašā sākuma cilvēks jau rada sev kādas nevajadzīgas blakus problēmas.

Jautājot par lietām, kuras ir palīdzējušas labāk un ātrāk iejusties un ticēt tam, ka viss ir labi, var secināt, ka vislabāk palīdz draugu un radu atbalsts. Artis, 28 gadi, pašlaik dzīvo Vācijā, atzīst: *„ja mana ģimene man nebūtu zvanījusi un rakstījusi draugos vēstules katru dienu, es nezinu vai būtu izturējies. Viņi rakstīja labus vārdus, ka viss būs kārtībā, lai nesatraucos ne par ko. Jo brīžiem uznāk nenormālas skumjas par to, ka neesi tomēr savā Latvijā, un liekas, ka esi šeit kāds svešinieks. Taču es sāku uztvert visu apkārtējo, arī cilvēkus, kā savu jauno ģimeni, jo man jau nekas cits neatlika, lai justos kaut mazliet piederīgs šai*

vietai. *Tagad, jau kā iepriekš teicu, Minhene man ir kā mājās, ar laiku jau visi pierod. Tomēr Latvija ir un paliks manas īstās mājas.*”

Arī Mārīte, 23 gadi, dzīvoja 2 gadus ASV, min līdzīgu piemēru. „*Kā jau tu zini, es aizbraucu uz ASV 2 mēnešus pēc vidusskolas izlaiduma. Es braucu viena pati, mana ģimene palika Madonā, jo vienkārši bija liela vēlme mācīties kristīgajā skolā ASV. Viens no iemesliem jau bija arī tas, ka man tur dzīvo mammas māsa, tikai 20 min braucienā no manas skolas. Visu to laiku es dzīvoju pie viņas un viņas ģimenes. Lai gan sen nebijām tikušies, tas man bija liels mierinājums, ka varu dzīvot ar sev tuvajiem cilvēkiem, jo sākumā es biju satraukusies par pilnīgi visu. Ļoti skumu pēc mājām un mazā brālīša, to 2 gadu laikā viņi tikai 1 reizi atbrauca ciemos, jo ļoti dārgi jau sanāk izbraukāt, taču arī tā viena reize bija ļoti patīkama man. Skolā ar laiku iepazinās ar citiem jauniešiem, kuri arī nebija no ASV. Viena meitene bija no Francijas, vēl viena no Ukrainas. Mums bija kas kopīgs, jo visi jutāmies kā no laivas izmesti pavisam svešā un ļoti, ļoti savādākā valstī. Un es varu noteikti apgalvot, ka ģimenes tuvums un atbalsts tādās reizēs ir pats nozīmīgākais un labākais veids, kā pieņemt jauno situāciju.*”

Maijai no Francijas arī palīdzēja ģimenes atbalsts, taču vēl vairāk esot palīdzējis tieši tas, ka pēc 8 mēnešu dzīvošanas Francijā, pie viņas uz dzīvi pārcēlās arī viņas draugs Normunds, kas lika aizmirst par visu slikto, jo tika uzsākta pavisam jauna dzīve, jo mīļotais cilvēks ir tas, kas padarījis dzīvi daudz vieglāku. Arī citi cilvēki minēja, ka mīļotā cilvēka atbalsts esot tas, kas ļoti palīdz un uzmundrina, it īpaši ja atbrauc ciemos vai pārceļas uz dzīvi kā Maijas gadījumā. Juris, kurš pašlaik dzīvo Lielbritānijā, atklāja, ka viņam esot palīdzējuši viņa bērni, arī domas par viņiem. „*Mani bērni un lielāka ģimenes daļa palika Latvijā, taču, kā jau teicu, es te atbraucu, lai uzturētu savu ģimeni, jo es esmu ģimenes galva. Katru dienu domāju par bērniem, domāju par to, ka ir jāiet uz darbu, lai arī tas dažreiz riebjas, jo tikai tādā veidā es varēšu nopelnīt naudu, lai viņus uzturētu.*”

Adaptēties jaunā kultūrā ir ļoti grūti, lai arī indivīds spēj saskatīt līdzības ar savas valsts kultūru, tomēr kultūru atšķirības bieži vien mēdz būt ļoti krasas. Kultūru atšķirības un cilvēku spējām pieņemt kaut ko jaunu, ļoti labus piemērus minēja puisis Artūrs, kuram ļoti patīk ceļot. „*Es esmu bijis Indijā, Itālijā, Grieķijā, Francijā, Uzbekistānā un vēl daudzās Eiropas Valstīs. Dzīvojot šajās valstīs tās 10 dienas, pēc 4 dienām jau prasās pēc Latvijas ēdiena vai vienkārši Latvijas garšvielām, ko liek klāt ēdienam. Indijā es vispār dzīvoju praktiski tikai no augļiem un ūdens, jo man tas ēdiens vienkārši negaršoja. Viesnīcā viņš vēl laikam skaitījās ļoti labs, taču arī tur es to neēdu, jo visas tās viņu piedevas ir tik dīvainas, ka vienkārši nav vēlmes tam nemaz pieskarties. Arī Grieķijā man kaut kā negāja pie sirds tie ēdieni, jo visur viņi lej klāt lielu daudzumu olīveļļas, un viss liekas taukains. Ēdiens noteikti*

man ir tas, kas traucēja nodzīvot tās dienas, taču tas nebija tik svarīgi, jo gluži badā jau es arī nedzīvoju un nezturoos jau es katrā valstī nemaz tik ilgi.”

Arī Elīna, kura strādāja brīvprātīgo darbu Zambijā, saka, ka „*pirmos 2 mēnešus es domāju, ka nomiršu, jo ēdu tikai rīsus vai kaut kādus dārzeņus bez jebkādam garšvielām. Taču, ja gribi izdzīvot, ir jāēd to, kas tev tiek dots un ko vispār var dabūt un tad pamazām es sāku pierast, jo nekas cits jau man neatlika.”*

Jaunu draugu meklēšana arī tiek minēts, kā palīdzības veids, kas ļauj ātrāk justies pilnvērtīgam. Edīte, 26 gadi, kura pašlaik dzīvo Kiprā, saka, ka: „*lai arī man Kiprā bija un ir samērā daudz latviešu draudzeņu, viņām jau visām ir savas ģimenes, bet es dzīvoju viena pati. Kad kāds laiks dzīvojot te jau bija pagājis, ar draudzenēm biju izskraidījusies, sākās īstā dzīve, kad sapratu, ka atnākot mājās, mani neviens negaida. Sāka pietrūkt kompānijas, jutos vientuļa un nevienam nevajadzīga. Vienā reizē jau biju sakrāmējusi somas, jo domāju, ka viss, es braukšu mājās. Taču sapratu, ka to nedarīšu, jo kāda jēga tad vispār bija braukt. Darbā sāku vairāk sarunāties ar kolēģiem, gājām vakaros izklaidēties, sapazīstināja man vēl ar citiem cilvēkiem un tā mans draugu loks tikai paplašinājās, un tagad jau man te ir tik daudz draugu, ka visiem pat vairs neatliek laika.”*

Kopumā, darba autore secina, ka adaptēties jaunā dzīves vietā palīdz:

- Draugu un ģimenes atbalsts,
- Paša indivīda pārliecība par to, ka jādzīvo ir tā, kāda ir situācija un tā ir jāpieņem,
- Jaunu kontaktu dibināšana.

3.2 Laiks, kas nepieciešams, lai iejustos jaunā vidē

Ierodoties uz dzīvi jaunā valstī, indivīdam nereti nākas piedzīvot kultūras šoku, jo viss jaunais liekas pavisam savādāks kā sev jau pierastais un nereti paiet ļoti ilgs laiks, līdz cilvēks ir iejuties jaunajā vietā.

Intervētie cilvēki atzina to, ka ir bijis nepieciešams salīdzinoši ilgs laiks, līdz viņi pierada pie jaunās situācijas. Elīna, 25 gadi, kura vienu gadu strādāja par brīvprātīgo Āfrikā, Zambijā ilgo iejušanas procesu pamatoja ar to, ka „*tā ir pavisam cita pasaule, kurā valda nabadzība un bads. Bija ļoti grūti noskatīties uz cilvēkiem, kuri dzīvo tuksneša vidū, bez pārtikas un ar minimāliem ūdens krājumiem. Man pašai nācās dzīvot parastā betona būdīņā bez elektrības un labierīcībām, kas radīja lielu diskomfortu un vēlmi ātrāk atgriezties mājās. Atrodoties tur, es nespēju iejusties pilnībā, tikai strādājot ar bērniem, es spēju atbrīvoties,*

taču vakarā, atrodoties atkal savā būdā, man mācās virsū depresija. Atgriežoties atkal Latvijā, es varu apgalvot, ka visa gada garumā es neiejutos tajā vidē, man dažreiz likās, ka es tur esmu lieka.”

Visi intervētie cilvēki ir dzīvojuši citā valstī gadu vai vairāk, vai arī tagad atrodas citā valstī vairāk kā gadu. Vairāk kā 6 mēneši- tik ilgs laiks aptuveni ir bijis nepieciešams lai spētu iejusties jaunajā vietā. „Kultūras šoka teorija skaidro to, pilna situācija pieņemšana var notikt tikai pēc vairākiem gadiem, esot jaunā vietā. Cilvēki sākotnēji pieņem vispārējās un ikdienišķās lietas, ar kurām nākas saskarties ikdienas un visu pārējo lietu kārtību var nākties pieņemt ļoti ilgi.” (Jandt 2006: 341)

Sniedzot atbildi uz jautājumu vai tika piedzīvots kultūras šoks, visi respondenti atbildēja, ka ir to piedzīvojuši, un kā minēja Maija, 33 gadi, kura dzīvo Francijā, „*cilvēku kultūra šeit ir savādāka nekā Latvijā un, ierodoties šeit tā var mazliet pārsteigt.*” Līdzīgas atbildes minēja arī pārēji cilvēki, taču paskaidrojot viņiem, ka kultūras šoks nebūt nenozīmē šoku un izbrīnu par jauno kultūru, bet gan atbildes reakciju uz jauno situāciju, visi savas atbildes mainīja. Darba autore intervējamajiem paskaidroja, ka pastāv pavisam 4 kultūras šoka stadijas, un ka katrai no tām ir savs ilgšanas periods. Atbildot uz to, vai tika piedzīvota 1. Kultūras šoka stadija- „Sākotnējā/pirmā eiforija, kad viss liekas aizraujošs un interesants, ” (ibid: 341) visi sniedza atbildi, ka šo stadiju ir piedzīvojuši. Edīte, 26 gadi, kura pašlaik dzīvo Kiprā atzina, ka „*kad es atbraucu es nezināju, ko man ķert un grābt. Gribējās visur aizbraukt un visu apskatīt, par darba meklēšanu es biju pavisam aizmirsusi. Pa dienu gulēju pludmalē, staigāju ar draudzenēm pa pilsētu, naktīs baudījām naktsklubu dzīvi, viss likās lieliski, likās, ka nav labākas vietas uz pasaules.*” Arī Artūrs, 29 gadi, kurš katru gadu dodas uz kādu jaunu valsti, atzina, ka „*katru reizi, ierodoties citā vietā viss liekas tik foršs, daudz labāks kā citur, arī, kad biju Indijā nabadzīgajos rajonos, pat tur likās forši, jo nekas tāds nebija redzēts. Taču es kā tūrists nemaz nevaru piedzīvot to kultūras šoku, jo neesmu jau bijis nevienā vietā ilgāk par 10 dienām, un šo 10 dienu laikā man viss liekas aizraujošs, jo man jau nav jādodomā ne par ko citu, kā tikai par to, kā sevi izklaidēt.*”

Šī ir tā lielākā atšķirība starp tūristiem un cilvēkiem, kuri uzsāk dzīvi jaunā vietā- tūrists tikai bauda savu atvaļinājumu, nedomājot par neko citu, turpretim viesstrādnieks apmetas jaunā vietā uz ilgu laiku, un šī pirmā eiforijas stadija viņiem ir diezgan īsa. Kā atzina Nikolajs, 45 gadi, dzīvo Lielbritānijā : „*man īsti nebija laika baudīt jauno vietu, jo man bija jāatrod darbs. Man laikam pat nekas nelikās tik interesants drīzāk biedējošs, jo pēc iespējas ātrāk vajadzēja atrast darbu, lai varu pabarot savu ģimeni, kura palika Latvijā.*”

Iveta 23 gadi, dzīvo Lielbritānijā, pastāstīja, ka, ierodoties Anglijā, viņai jau darbs bija nodrošināts, jo tur jau strādāja viņas māsa, un darbs bija jāuzsāk nekavējoties, tāpēc nebija

laika iepazīt jauno zemi, tikai pa brīvdienām bija laiks izrauties ārpus mājās. Dzīve likās jauka, līdz jau iestājās rutīna un viss sāka likties nepatīkams- pārtika likās negaršīga, cilvēki dusmīgi, laika apstākļi nejauki utt. Pagāja diezgan ilgs laiks, līdz viss atkal likās normāls, tās noteikti esot bijušas kaut kādas mirkļa vēlmes atgriezties mājās pie sev pierastās dzīves.

Adaptācijas teorija skaidro to, „ka gados jaunākiem cilvēkiem iejusties jaunā vidē ir daudz vieglāk un tas ir izdarāms ātrāk” (ibid: 354), taču apkopojot visas intervijas darba autore tādu secinājumu izdarīt nevar, kā piemēru var minēt iepriekš aprakstīto Ivetas dzīves pieredzi.

3.3 Zīmju un žestu ietekme uz komunikāciju

Dzīvojot visu laiku vienā valstī, cilvēks parasti saprot sev apkārt dzīvojošos, jo vairāk vai mazāk komunikācija ar citiem notiek pēc kāda zināma modeļa. Taču, uzsākot dzīvi citā kultūrā, ir jāreķinās ar to, ka jaunie komunikācijas biedri var izturēties, runāt, žestikulēt pavisam savādāk un indivīdam var likties, ka viņš šos cilvēkus nesaprot, un arī, ka viņš pats netiek saprasts.

Lielbritānijā „V” veida žests ar rokas pirkstiem nozīmē kaut ko ļoti aizskarošu, turpretim ASV tā ir uzvaras zīme. Visi trīs intervētie Anglijas latvieši minēja piemērus tieši par šī žesta nozīmi, jo iepriekš viņi nezināja, ka ar to var aizskart cilvēku.

Iveta, 23 gadi, dzīvo Lielbritānijā, izstāstīja atgadījumu, kad ar draudzeni bārā mēģināja iepazīties ar vietējiem puisiem. „ *Bijām ar draudzeni bārā un mums uzmanību sāka pievērst bariņš vietējo jauniešu. Mēs sēdējām pie viena galdiņa un viņi kādus 10 m pie otra. Es ar vienu puisi nemitīgi sasmaidījos, tā teikt, dibinājām kontaktu, līdz vienā brīdī viņš pamāja, lai es ejot pie viņa sēdēt un tad es parādīju ar roku, ka mēs nāksim abas divas. Sākumā es nesapratu, kādēļ tik ātri mainījās viņu visu sejas izteiksmes un viņi mums vairs nepievērsa uzmanību, mēs taču pat nebijām runājuši, bet izdomāju, ka paši vien vainīgi, ja negrib, tad nekā. Tikai kādas 2 dienas vēlāk, man nejauši izstāstīja, ka parādot kādam cilvēkam kaut vai skaitli 2 ar rādītāj un vidējo pirkstu, tas nozīmē pasūtīt šo cilvēku 2 mājās tālāk. Ja bārā nebūtu skanējusi tik skaļa mūzika, mums noteikti nebūtu jārunā ar šī žesta palīdzību, taču, iespējams, tas bija liktenis. /smejas/”*

Arī Juris un Nikolajs minēja, ka, dzīvojot Lielbritānijā, bija uzzinājuši, ka šo pirkstu kombināciju rādīt citiem nav ieteicams, jo tas esot tāpat kā parādīt otram cilvēkam vidējo pirkstu. Abi intervētie vīrieši atklāja, ka pašiem gan nav nācies izmantot šo pirkstu

kombināciju, kas noteikti ir paglābis viņus no liekām problēmām un nesaprašanās ar vietējiem.

Artūram, kurš aizraujas ar ceļošanu, ir nācies iekļūt komiskā situācijā ar žestu pārprašanu. „*Es tagad pavisam noteikti zinu, ka Grieķijā un man liekas, ka Horvātijā vai Bulgārijā, cilvēki, sakot „jā” galvu purina, nevis kustina uz augšu un uz leju, kā to dara Latvijā un lielākajā daļā citu valstu. Sakot „nē” viņi atkal galu kustina pretēji kā mēs. Zinu, ka arī daudzi mani paziņas ar šo variantu ir saskārušies, atpūšoties Grieķijā. Vienā reizē, Kiprā, man ar draugiem gribējām nokļūt uz kādas nelielas salas ar prāmja palīdzību. Šis prāmja vadītājs ļoti slikti runāja angļiski, bet saprata apmēram ko mēs prasām viņam. Uzdevām jautājumu vai prāmis tiešām atiet 14.00 kā bijām dzirdējuši. Jautājumam : two o' clock going, yes? Sekoja tikai galvas kratīšana no augšas uz leju, un mēs sapratām, ka nāksim atpakaļ uz 13.30, lai 14. 00 varam izbraukt. Atnācām atpakaļ tajos 13.30, taču prāmis nekur netaisījās braukt, un nevienu citu braukt gribētāju arī neredzējām un pats vadītājs arī bija kaut kur pazudis. Pēc kādām divām stundām sāka rasties citi tūristi un tad mēs uzzinājām, ka prāmis aties 16.30, jo pa dienu grieķi karstumā guļot mājās un nestrādājot un tad arī, sarunas gaitā noskaidrojām, ka angļiski nerunājošais grieķis, mums teica „nē”, prāmis neaties 14. 00. Šī noteikti ir lieta, ko es iesaku uzzināt visiem, kuri dodas atvaļinājumā uz Grieķiju, jo savādāk var ļoti daudz ko tur nesaprast.”*

Edīte, kura dzīvo Kiprā, par šīm galvas kustībām apstiprinot vai noraidot teikto, arī minēja šo atšķirību, kura sākuma likusies pavisam dīvaina un nereti bijis grūti saprast, vai cilvēks domā jā vai nē. Kaut arī, pirms ierašanās Kiprā viņa to esot zinājusi, tāpat esot bijis grūti pie tā pierast, taču tagad jau pat pati sakot „jā” vai „nē” ar attiecīgajām galvas kustībām, kā to dara visi grieķi.

Elīna, kura strādāja brīvprātīgo darbu Zambijā, nevarēja pastāstīt nevienu piemēru, kā Zambijā cilvēki žestikulē un tas nozīmētu kaut ko pavisam pretējo kā viņa domā. „*Man nācās saskarties tikai ar to, ka cilvēki visu laiku mēģināja kaut ko uzdāvināt, jo es viņiem palīdzēju. Kaut gan pašiem nekas praktiski nepieder, viņi atdos kaut pēdējo segu kā pateicību par labo darbu. Es no sākuma nesapratu kāpēc viņi to dara, ja ir tik nabadzīgi. Taču tad man pastāstīja, ka tādā veidā viņi saka man paldies, kas noteikti ir pretrunā ar tipiska latvieša iedabu- ja man nekā nav, es tad labāk nozagšu no tā, kuram kaut kas ir, nevis atdošu vēl kādam citam.”* Šo Elīnas piemēru varētu skaidrot ar simboliskā interakcionisma teorijas palīdzību. „Simboliskas interakcionisms skaidro komunikāciju starp cilvēkiem, kuru laikā tie apmainās ar simboliem.” (Blumer 1986: 1) Tiesa, šajā gadījumā šie simboli ir ļoti fiziski, taču, cilvēki, nemācēdami pateikties savādāk, saka to ar taustāmu lietu palīdzību. Arī augstāk minētais Artūra piemērs parāda to, ko skaidro simboliskais interakcionisms- „Ar simbolu

palīdzību cilvēks spēj atainot savu sociālo pieredzi, kas iegūta interakcijas un kopīgu darbību rezultātā.” (ibid : 65) Šajā gadījumā šie simboli bija žesti- ja viņš un viņa draugi būtu zinājuši, ka Grieķijā „jā” un „nē” nenozīmē to pašu ko Latvijā, tad šī mijiedarbība būtu bijis saprotamāka un nerastos nekādi pārpratumi, bet turpmāk viņi to zinās, kas tādā veidā ir papildinājis šo cilvēku pieredzi sociālās mijiedarbības rezultātā.

Arī valoda ir zīme, un tā ir komunikācijas pats pamats, taču arī valodas pielietojums atsevišķās valstīs var atšķirties. Tas tāpēc, ka katrā valstī cilvēki runā ar savu izteiksmi, lietojot sev zināmus vārdus vai frāzes.

Mārīte atzina, ka „*Amerikā, kā jau es iepriekš arī biju domājusi, cilvēki tiešām liekas pavisam savādāki. Man nenācās tik ļoti redzēt kaut kādas tās geto grupas vai līdzīgas grupas, taču, runājoties ar vietējiem varēja just, ka valodas stils ir tāds kā bravūrīgāks, ja tos visus vārdus iztulko latviski, taču viņiem noteikti tā neliekas, jo paši jau ir pieraduši tā sarunāties. Nevarētu teikt, ka cilvēki runā pavisam savādāk kā biju pieradusi es, taču kaut kādas atšķirības noteikti varēja just. Ļoti daudz izmanto tā saucamos savus slengus, kas dažkārt lika padomāt, ko man mēģina pateikt.*”

Artis, kurš dzīvo un strādā Vācijā arī minēja piemēru par angļu valodas pielietošanu. „*Vācieši ļoti dīvaini runā angļiski, viņiem, manuprāt, ir vēl dīvaināks akcents kā krieviem. Viņi ļoti skaisti runā vāciski, tā valoda tā diezgan patīkami skan, bet angļu valoda gan skan dīvaini. Gan jau viņiem liekas, ka arī es runāju ar dīvainu akcentu, bet tieši viņu akcenta dēļ ir bijušas šādas tādas grūtības kādu reizi ar kādu saprasties, vai vienkārši saprast atsevišķus vārdus.*”

„*Anglijā ir tas tipiskais britu akcents, kurš dažreiz liekas smieklīgs. Viņi dažus vārdus tik ļoti velk, ka pēc tiem vārdiem ir ļoti grūti saprast citus vārdus, un tādā veidā ir grūti saprast visu teikumu vai pat visu sarunu.*” Šādas valodas īpatnības pieminēja Iveta no Lielbritānijas.

Lai sekmīgāk veidotos komunikācija ar cilvēkiem jaunā valstī, darba autore uzskata, ka indivīdam būtu šis tas jāzina par jaunās valsts kultūru, lai nerastos neveiklas situācijas. Valodai šajā gadījumā nav tik būtiska nozīme, jo katrs runā tā kā viņš māc un kā ir pieradis.

Šajā gadījumā, par zīmju un žestu ietekmi uz komunikāciju, darba autore vēlējas no intervētajiem cilvēkiem kādas jaunas atšķirības starp kultūrām. Iespējams, ka šīs atšķirības nav nemaz tik lielas, vai arī tās ir novērojamas pavisam citās valstīs ne tajās, kurās atrodas vai ir bijuši intervētie cilvēki.

Darba autore lūdz cilvēkiem mazliet padomāt par to vai ir manījuši kādas krasas atšķirības neverbālās valodas lietojumā jaunajās valstīs. Pārsvārā visi cilvēki minēja, ka it kā nekādu lielo atšķirību neesot, ka, piemēram, ja cilvēks grib pateikt no attāluma „nāc šurp” vai

„ej prom” tad tas esot bijis saprotams, jo Latvijā jau dara tāpat. Tomēr, darba autore uzskata, ka šie cilvēki noteikti vienkārši nav ievērojuši tās atšķirības, kuras noteikti pastāv, bet ir ļoti niecīgas. Kā jau tika minēts darba ievadā: „Daudzi pētījumi, dažādās pasaules valstīs atklāj, ka gandrīz katrai kultūrai ir savs īpatnējs kāda noteikta žesta pasniegšanas veids. Nepastāv tāds žests, kurš 2 dažādās valstīs nozīmētu vienu un to pašu.” (Knapp 2006 :227) Lai arī dažādas rokas, galvas vai ķermeņa kustības no pirmā acu uzmetiena var likties cilvēkam pazīstamas, tad noteikti kādas nemanāmas vai sīkas, tomēr būtiskas šo žestu variācijas, var tikt nepamanītas un likties nesvarīgas. Tādēļ arī intervētie cilvēki atzina, ka neesot pamanījuši nekādas būtiskas atšķirības, (izņemot augstāk minētos piemērus), tomēr darba autore tic, ka katrā valstī noteikti pastāv dažādi kāda žesta pielietošanas veidi.

3.4. Lietas, kuras traucē iejusties jaunā vidē

Dodoties dzīvot uz jaunu valsti vai vienkārši ilgāku laiku atpūšoties citā vietā, kas dažādu iemeslu dēļ atšķiras no sev pierastās, cilvēkiem bieži vien nākas saskarties ar lietām, kuras traucē vai rada diskomfortu, tādā veidā neļaujot cilvēkam justies pavisam atbrīvotam.

Šajā analīzes daļā, skaidrojot tās lietas, kuras traucē iejusties jaunā vidē, darba autore balstīsies uz sociālā konstruktīvisma teoriju.

Visiem intervētajiem cilvēkiem ir nācies sastapties ar problēmām un atsevišķām lietām, kuras traucēja pilnvērtīgi justies brīvam un mierīgam, atrodoties jaunajā valstī. Taču tās galvenās lietas parasti ir ikdienišķās un sadzīviskās problēmas, kuras cilvēki mēģina atrisināt vispirms un tikai tad iepazīst jauno un plašāko pasauli ap sevi un tajā esošās jaunās problēmas.

Visi respondenti, izņemot vienu- Artūru, kuram ļoti patīk ceļot, taču nav dzīvojis citā valstī kā tikai Latvijā, minēja aptuveni līdzīgas lietas, kuras traucējušas vai mulsinājušas uzsākot dzīvi jaunā vietā. Galvenā problēma tiek minēta valodas nezināšana, kas tādā veidā ir traucējusi uzsākot jaunas darba gaitas vai vienkārši traucējusi komunikācijā ar vietējiem iedzīvotājiem. Interesanti ir tas, ka valodas barjera kā lielākā problēma ir bijusi cilvēkiem, kuri ir vecāki par 30 gadiem. Juris, 43 gadi, kurš dzīvo Lielbritānijā jau vairāk kā 1 gadu uzskata, ka *„es jau to valodu nezinu tāpēc, ka skolā jau angļu valodu es nemācījos, es mācījos vācu valodu. Pie manis bieži vien atbrauc bērni ciemos, kuri pašlaik abi mācās vidusskolā un viņiem gan ar to valodu problēmu nav, jo viņi jau skolā katru dienu to mācās. Un man ar to pielekšanu arī ir tā palēnāk, tāpēc jau ir tik grūti, bet nu jau pamazām kaut ko saprotu, jo katru dienu jau nākas satikties ar angļiem, un viņi jau latviešu valodu vispār nezin. ”*

Pavisam pretēju viedokli minēja Mārīte, 23 gadi, kura nodzīvoja Amerikas Savienotajās Valstīs 2 gadus. „*Es uz Ameriku devos uzreiz pēc vidusskolas beigšanas, tāpēc ar angļu valodu man problēmu nebija. Lai arī skolā mums mācīja british english, tas neradīja problēmas sarunāties ar cilvēkiem „American English”. Šajos 2 gados es tikai papildināju savas angļu valodas zināšanas, manuprāt, līdz ļoti labam līmenim.*”

Arī pārējiem cilvēkiem komunikācija ar citiem ir traucējusi saprasties, it īpaši jaunā darba vietā vai pat veikalā, taču laikam ejot, visi atzina, ka ja apkārt ir tikai angļi, tad nekas cits jau neatliek, kā to valodu saprast un iemācīties runāt tekoši. Arī sociālā konstruktīvisma teorija skaidro to, „ka sociālā mijiedarbība veido zināšanas par sociālo realitāti un, ka cilvēks nespētu pastāvēt bez mijiedarbības ar citiem cilvēkiem, jo tikai tādā veidā indivīds spēj uzkrāt lielāku pieredzi.” (Berger, Luckmann 1966: Jau minētā valoda un valodas barjeras ir sociālās mijiedarbības pamats, un tikai ar valodas palīdzību cilvēkam tiek dota iespēja saprasties ar citiem daudz ātrāk un vieglāk.

Kā otra galvenā problēma, kas traucējusi iejusties, tiek minēta jauna vieta, draugu un radu trūkums, kā arī neziņa par to, kas jādara, kā ātrāk nokļūt sev vajadzīgajā vietā, kā uzvesties utt. Šīs visas lietas atkal varētu saistīt ar valodas barjeru, jo tiem respondentiem, kuriem valoda bijusi vismaz sarunvalodas līmenī, nav bijis problēmu ar tām ikdienas lietām, kuras ir tiem cilvēkiem, kuriem valodu tik labi nepārzina.

Artis, 28 gadi, kurš jau trešo gadu strādā Vācijā, Minhenē par kurjeru, atceras kā juties sākumā, kad ieradās Vācijā un uzsāka kurjera darbu: „*Es vācu valodu nezināju vispār, par to man bija ļoti lielas bailes, taču draugi mierināja, ka ar angļu valodu arī varēšot izsprukt cauri. Biju dzirdējis, ka kurjeri ļoti labi pelna, tāpēc arī izvēlējos tādu darbu un tas arī attaisnojās, taču būt kurjeram, nozīmē pārzināt gandrīz visu pilsētu. Pirmās divas nedēļās es strādāju nosvīdis un pārbijies, jo nesapratu kur man jābrauc, kura ir īstā mājā, kā lai paspēju laikā visu izdarīt utt. Strādāju es sākuma mīnusus, nesaņēmu neko, kamēr vien nesaņēmos un beidzot sāku aprast ar jauno darbu un to mazo laiku, kurā šis darbs man jāizdara. Tagad jau es Minheni pazīstu labāk par saviem dzimtajiem Limbažiem, un problēmu man te vairs nav, esmu pie visa jau pieradis.*” Arī sociālā konstruktīvisma teorija skaidro to, ka cilvēks ir pats savas dzīves un ikdienas noteicējs un tikai tad, kad mēs kļūstam neatkarīgi un spējami tikt galā bez citu palīdzības, mēs redzam reālo pasauli ap sevi; mēs to esam paši sev konstruējuši. (Berger, Luckmann 1966: 23)

Darba autore, interviju laikā ar cilvēkiem, vēlējās vairāk sagaidīt atbildes, kuras sevī iekļauj atslēgas vārdus kā kultūra, to dažādība, tradīcijas, svētku dienas. Taču tas ir tikai pašsaprotami, ka cilvēkiem lielākās problēmas sākumā sagādā valodas nezināšana, jaunās vietas nepārzināšana un citas sadzīviskas problēmas, un citas atšķirības viņi pamana tikai tad,

kad ir apraduši ar jauno situāciju. Interesanti ir tas, ka Mārīte, kura dzīvoja ASV 2 gadus, atbildot uz šo jautājumu minēja, ka kultūru atšķirības- tradīcijas un vērtības, ir bijušas vienas no galvenajām lietām, kas traucējušas iejusties, „ *kultūra un viņu dzīves vērtības ir pavisam savādākas kā Latvijā, vienā ziņā bija ļoti interesanti to uzzināt un piedzīvot, taču citādi sākumā bija ļoti grūti saprast, kādēļ cilvēki neuzvedas tāpat kā Latvijā. Piemēram, svētdienas rītā tas ir pavisam normāli, ka tu ej uz veikalu pēc maizes un sulas savā pidžamā un istabas čībās, tā tur dara gandrīz visi.* ” Arī Elīna, 25 gadi, kura strādāja brīvprātīgo darbu Zambijā, minēja atšķirīgās vērtības, taču tās pamatoja ar to, ka situācija tajā valstī ir pavisam krasi atšķirīga no citām valstīm, jo tur valda ļoti liela nabadzība. Tas, ka citi respondenti tik ļoti neakcentēja kultūru atšķirības un vērtības, varētu būt saistīts ar to, ka ASV ir valsts citā kontinentā, kas ir ļoti tālu no Latvijas, taču visi pārējie respondenti atrodas Eiropā, kur šīs kultūras atšķirības varbūt nav tik ļoti pamanāmas.

Pie lietām, kas traucē iejusties tika minētas arī cilvēku mentalitāte, to attieksme pret latviešiem kā viesstrādniekiem, kontrasti starp sabiedrības slāņiem.

Pēc sarunām ar ārvalstīs bijušiem vai esošajiem cilvēkiem, darba autore izdala galvenās lietas, kuras traucē indivīdam iejusties jaunā vidē:

- **Valodas barjera.** Tā visvairāk traucē iejusties jaunajā darba vietā, kā arī ikdienas komunikācija ar citiem.
- **Neziņa par jauno vietu un lietu kārtību.** Bailes par to, kā pareizi rīkoties, kur doties, kam lūgt palīdzību utt.
- **Kultūru atšķirības un vērtības.** Cilvēku uzvedība un sabiedrībās pieņemtās normas.

Visas šīs augstāk minētas sadzīviskās problēmas un grūtības, cilvēki mēģina risināt vai nu paši saviem spēkiem vai ar draugu un ģimenes palīdzību. Gan Edīte no Kipras, gan Maija no Francijas, atzina, ka pašā sākuma esot apmeklējušas arī valodas kursus, lai iemācītos grieķu un franču valodu, jo bija vēlme iemācīties sazināties arī attiecīgās valsts dzimtajā valodā ne tikai angļu valodā. Edīte saka, ka „ *mana angļu valoda nemaz nebija tik ideāla, lai es spētu saprasties ar cilvēkiem pilnībā, tāpēc izlēmu iet franču valodas kursus, lai būtu daudzpusīgākas zināšanas. Kursos gāja diezgan grūti, jo tie notika angļiski, un ja es kaut ko nesapratu angļiski, tad nebija cerību, ka kaut ko sapratīšu franciski. Taču šie kursi man noteikti palīdzēja, es pat teiktu, ka palīdzēja dubultā, jo es iemācījos gan franču valodu pamatzināšanu līmenī, gan vēl vairāk uzlaboju savu angļu valodu.* ”

Galvenokārt intervētie cilvēki atzina, ka valodas barjeru var pārvarēt tikai komunicējot ar citiem, savādāk, tas neesot iespējams. Tikai sarunājoties esot iespējams mācīties, un ja kaut

ko nesaprot vienmēr jau kaut ko var parādīt ar rokām, piemēram, kāda priekšmeta formu, ceļa virzienu utt.

Lai ātrāk iepazītu jauno vietu un tās likumus, intervētie atzina, ka esot palīdzējis gan iepriekš lasītā informācija, kā arī citi latvieši, kuri uzturas šajā valstī vēl ilgāku laiku. Nikolajs, kurš pašlaik dzīvo Lielbritānijā, paskaidroja, ka „*tā kā šeit dzīvo un arī iepriekš jau pirms manis dzīvoja daudz latviešu, bija iespēja daudz ko uzzināt no viņiem. Protams, to visu var uzzināt arī no vietējiem, tomēr latviešu valodā tas viss likās daudz saprotamāks. Visi šeit ir ļoti atsaucīgi un draudzīgi, un ja kāds sākuma baidās, tad es domāju šīs bailes nav ilgstošas, jo vienmēr te atradīsies kāds, kurš var palīdzēt, ja vien pats šo palīdzību lūdz.*”

Lai iepazītu jaunās vietas kultūru un izprastu tradīcijas, pašam esot jāpiedalās kādā no vietējo rīkotajiem pasākumiem vai svētkiem, jo tikai tādā veidā esot iespējams gan ieraudzīt, gan saprast kā tiek svinēti svētki un dažādas atceres dienas. To atzina visi intervētie cilvēki, jo lasot par lietām internetā, nav iespējams iedomāties to visu īstenībā. Visi trīs intervētie „angļu latvieši” atzina, ka neesot piedalījušies nevienos tādus svētkos vai pasākumā, kas šķistu pavisam savādāks kādi ir redzēti Latvijā. Vienīgais, ko minēja Iveta no Lielbritānijas, ka „*šeit ļoti visi mīl slavenos karaļnama iemītniekus, vietējiem karaliene Elizabete un abi prinči ir kā otrs Dievs, visi viņus ciena un novērtē. Visas parādes, kuras ir saistītas ar karaļnama piedalīšanos ir ļoti krāšņas, kā arī ļoti apmeklētas. Latvijā kaut ko tādu noteikti nekad neviens neredzēs, un kādas noteikti visas tās parādes un svētki var šķist dīvaini un nevajadzīgi, taču angļiem tā ir svēta lieta.*”

Var secināt, ka, lai pārvarētu grūtības vislabāk esot vai nu lūgt pēc palīdzības vai pašam piedzīvot to, kas liekas neizprotams vai svešs. Visiem intervētajiem ārzemju latviešiem, pēc darba autores domām ir kas kopīgs- neatlaidība, centība un vēlme panākt savus iecerētos mērķus.

3.5. Kultūras šoks atgriežoties Latvijā

Atgriežoties atpakaļ savās mājās, cilvēks var piedzīvot atkārtotu kultūras šoku. „Šī veida kultūras šoks var radīt vēl lielāku stresu, neērtības un mulsumu. Šajā kultūras šoka stadijā, cilvēks savas mājas kultūru nu jau salīdzina ar nu jau pie pierastās citas valsts kultūru.” (Jandt 2001: 341)

Šī pētījuma ietvaros, par atkārtotu kultūras šoku, darba autore varēja uzdot jautājumus tikai 3 respondentiem, jo pārējie 6 joprojām dzīvo ārvalstīs. Taču arī šie 3 cilvēki dalījās savā pieredzē.

Elīna, 25 gadi, kura gadu nostrādāja Zambijā par brīvprātīgo, pastāstīja, ka „man par visiem 100 procentiem noteikti bija tas kultūršoks, kad atbraucu atpakaļ mājās. Jo tā kā es jau biju pieradusi pie tā dzīves veida, ar tādiem sadzīviskiem apstākļiem kādi tur ir, tad man šeit likās kā paradīze, un tā man liekas joprojām. Sākumā atkal nevarēju pierast pie tā visa, kas te ir un ko es drīkstu izmantot, kaut vai tā pati vannas istaba, tīrs ūdens un tādas lietas, jo savā ziņā biju pieradusi bez visa tā. Arī pārtika un tas, ka te nerāpo pa istabu visādi kukaiņi un prusaki, man lika aizdomāties par to, cik gan es varu būt laimīga, ka es dzīvoju tā, kā dzīvoju. Protams, žēl jau ir to visu cilvēku Zambijā un citās tādās valstīs, taču tās ir pavisam atšķirīgas vides un dzīves, un es domāju, ka katrs no mums ir pieradis pie savas dzīves vietas, lai vai cik labi vai slikti tajā nebūtu.”

„Atgriežoties Latvijā, man pietrūka manu māju Amerikā, pietrūka manu draugu un tā dzīves ritma, pie kura jau biju pieradusi dzīvojot tos 2 gadus tur. Pašā sākumā man bija mazliet grūti pierast pie tās laika maiņas, bet tāda situācija bija arī tad, kad tikko ierados Amerikā. Abās reizēs pirmo nedēļu man gribējās gulēt tikai pa dienu, naktīs, kad visi citi gulēja, man miegs nenāca. Tas lika justies tā mazliet dīvaini. Un ja runā par to kultūršoku, tad, iespējams, ka man tāds bija, ja godīgi es neatceros, jau pagājis gads, kopš esmu mājās. Protams, te viss ir savādāk kā ASV gan pārtika, gan cilvēki, gan daba. Mazliet jau pietrūka to kalnu un ūdenskritumu, salīdzinot ar Latvijas parasto vidi. Taču es domāju, ka, atgriežoties mājās, mani tā nekas īpaši nepārsteidza un nelikās te kaut kas sliktāks, kā Amerikā, jo, ja godīgi, es ļoti ilgojos pēc mājām, un gribēju pēc iespējas ātrāk atgriezties pie savas īstās ģimenes.” Tādu pieredzi minēja Mārīte, kura divus gadus nodzīvoja ASV.

Artūrs, 29 gadi, kurš katru gadu cenšas apceļot kādu valsti, atzina, ka kultūršoku atgriežoties mājās nav nācies piedzīvot ne reizi, jo nav nācies uzturēties kādā valstī ļoti ilgu laiku. Viņš tikai minēja gadījumu, salīdzinot ar cilvēku dzīvi Grieķijā. „Grieķi ir ļoti lēni pēc savas dabas, var teikt, ka viņi nekur nesteidzas. Ja gribi kādam, piemēram, uz ielas kaut ko pajautāt, tas cilvēks tev lēnā garā visu pastāstīs, bez maz vai uzzīmēs uz lapas vai aizies līdz un parādīs. Vienā ziņā jau tas ir baigi feini, taču tas viss ritms viņiem ir baigi lēns. Man kā tūristam, protams, nebija kur steigties, taču tā viņu „steiga” arī bija man nepiemērota. Esmu dzirdējis, ka Grieķijā esot diezgan grūti iekārtoties darbā, jo darba devējs visus papīrus kārto nedēļām ilgi, kā arī pats darbinieks. Viņi vienkārši bauda dzīvi savā ziltajā zemē. Kad atbraucu uz Latviju un atvaļinājums bija beidzies un pirmdienā gāju uz darbu, likās, ka visi baigi kaut kur steidzas. Atkal sastrēgumi uz ielām, rindas veikalos utt. Tajā brīdī gribējās būt atkal Grieķijā un dzīvot bezrūpīgo dzīvi. Nu tad tagad varu teikt, ka tas bija mans mazais kultūras „šociņš”. /smejas/

Pēc darba autores domām, atkārtoto kultūras šoku piedzīvo galvenokārt tie cilvēki, kuri kādā citā valstī ir uzturējušies vismaz 4-5 gadus. Tāds laika posms ir pietiekoši ilgs, lai, atgriežoties savā dzimtenē, varētu justies tā it kā šeit atrastos pirmo reizi, jo cilvēks jau bija paspējis pierast to gadu laikā pie tās vietas un kultūras, kurā to laiku nodzīvoja. Tādēļ, būtu interesanti veikt pētījumu ar šiem pašiem, pašlaik ārvalstīs esošajiem latviešiem, pēc kādiem 3 gadiem, ja vien pa šo laiku nebūtu atgriezušies Latvijā.

Šajā nodaļā darba autore aprakstīja to cilvēku pieredzes, kuri pašlaik dzīvo vai ir dzīvojuši ārzemēs vairāk kā 1 gadu, vai apceļojuši vairākas valstis. Galvenie jautājumu bloki, kuri tika uzdoti cilvēkiem interviju laikā bija- kā un cik ilgi cilvēki spēja adaptēties (pielāgoties) jaunajā dzīves vietā, kas traucēju iejusties, kas palīdz risināt ikdienas problēmas, vai pastāv kādas zīmes un žesti citās valstīs, kas ir atšķirīgi no Latvijas un spēj ietekmēt komunikāciju.

SECINĀJUMI

Lai arī mūsdienu pasaule kļūst arvien globalizētāka un internacionālāka, tomēr, katrā valstī un katrā kultūrā pastāv savi noteikumi, savas vērtības, normas un tradīcijas. Citas valsts piederīgajam, kurš plāno uzsākt jaunu dzīvi citā valstī, ir jāapzinās, ka var pastāvēt atšķirības un, ka ir salīdzinoši grūti pieņemt un pierast pie jaunās vides, lai saprastu kā pareizāk un efektīvāk tajā funkcionēt.

Atbilstoši izvirzītajiem darba mērķiem un uzdevumiem, darba autore izvirza vairākus secinājumus.

Ir nepieciešams salīdzinoši ilgs laiks, kamēr cilvēks adaptējas jaunā valstī, jo pastāv jauni noteikumi, jauns dzīves stils un ritms. Galvenie iemesli, kas traucē indivīdam ātrāk iejusties jaunā vidē ir:

- Simbolu atšķirības katras kultūras ietvaros. Šie simboli ir kultūra, tradīcijas, vērtības, žesti, normas, dzīves ritms,
- Valodas barjera,
- Ģimenes un draugu trūkums,
- Neziņa par jauno vietu un tās noteikumiem.

Šie, augstāk minētie iemesli tika izdalīti, balstoties uz secinājumiem no intervijām ar ārvalstīs esošajiem un bijušajiem cilvēkiem.

Bieži vien cilvēki nezina kā pareizāk rīkoties jaunajā valstī, kur vērsties pēc palīdzības utt. No intervijām tika secināts, ka jau augstāk minētā valodas barjera ir lielākais traucēklis, kas liedz iespēju uzsākt pilnvērtīgāku dzīvi jaunajā valstī. Šo valodas barjeru cilvēki risina:

- Paša spēkiem,
- Kontaktējoties ar vietējiem iedzīvotājiem, jo tādā veidā varot šo valodu iemācīties visātrāk,
- Apmeklējot valodu kursus.

Arī 2. Nodaļā apskatītās socioloģiskās teorijas- simboliskais interakcionisms un sociālais konstruktīvisms pamato, ka tieši sociālās interakcijas jeb kontaktēšanās ceļā, indivīds var iegūt lielāku pieredzi. Kā arī nemitīgu kontaktu ceļā rodas savstarpēju izpausmju apmaiņa, šajā gadījumā šīs izpausmes varētu būt dažādie žesti katrā kultūrā. Tikai kontaktu ceļā cilvēkam tiek dota iespēja tos saprast un pielietot pašam turpmākajā dzīvē.

Balstoties uz intervijām, darba autore secina, ka valstīs (Lielbritānija, Vācija, Francija, ASV, Kipra utt.) *nepastāv* žesti, kuri būtu cilvēkam pavisam nesaprotami vai atšķirtos no tiem, kurus cilvēki izmanto Latvijā.

Darba autore izdala savus secinājumus, tādā veidā dodot ieteikumus cilvēkiem, kuri plāno uzsākt dzīvi jaunā valstī, kā ātrāk un vieglāk iejusties jaunajā sabiedrībā:

1. Jau iepriekš, kaut minimāli iepazīties ar attiecīgās valsts kultūras atšķirībām un noteikumiem,
2. Vismaz pamatzināšanu līmenī apgūt šīs valsts valodu vai angļu valodu,
3. Mēģināt iepazīties ar pēc iespējas vairāk cilvēkiem jaunajā vietā,
4. Dzīvot kopā ar ģimeni vai draugiem, iespēju robežās, jo tuvinieki dod labu atbalstu.

IZMANTOTO INFORMĀCIJAS AVOTU SARAKSTS

1. Agejevs, V. *Semiotika*. Rīga: Jumava, 2005. 207.lpp
2. Berger, Peter L., Luckmann, T. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, New York, 1966. 219.lpp
3. Blumer, H. *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. University of California Press, 1986. 208.lpp
4. Centrālā Statistikas Pārvalde. *Iedzīvotāju ilgtermiņa migrācija*. Sk. Internetā (2012.20.03.) <http://data.csb.gov.lv/Dialog/Saveshow.asp>
5. Chandler, D. *Semiotics: The Basics*. London: Routledge, 2002. 273.lpp
6. Cohen, Anthony P. *The Symbolic Construction of Community*. London: Routledge, 1985. 128.lpp
7. Darba autores lekciju pieraksti Kvalitatīvajās pētniecības metodēs.
8. Dictionary. Sk. Internetā (2012.19.05.)
<http://dictionary.reference.com/browse/sign?s=t>
9. Jandt, Fred E. *Intercultural Communication: an Introduction*. Third Edition. Sage Publications, 2001. 532.lpp
10. Kaliksone, L. *Citas valstis citi žesti: kā negribot var gadīties citus uzaicināt uz seksu*. Sk. Internetā (2012.21.03.)
http://www.travelnews.lv/?&force_lang=lv&m_id=18042&i_id=2&pub_id=18077
11. Knapp, Mark L., Hall, Judith A. *Nonverbal Communication in Human Interaction*. Belmont: Thomson Higher Education, 2006. 490.lpp
12. *Ko nozīmē krāsas?* Sk. Internetā (2012.21.03.)
<http://vumi.wordpress.com/2008/04/02/ko-nozime-krasas/>
13. Kūle M., Kūlis R. *Filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. 656.lpp
14. Peirce, Charles Sanders. *Collected Writings*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1931-1958. 736.lpp.
15. Zīmju valodas centrs. *Par zīmju valodu*. Sk. Internetā (2012. 21. 03.)
http://www.zimjuvaloda.lv/lv/about_language0

PIELIKUMI

1. Pielikums

Intervēto cilvēku apraksts

VĀRDS	VECUMS	ATRAŠANĀS STATUSS
Iveta	23	Lielbritānija
Juris	43	Lielbritānija
Nikolajs	45	Lielbritānija
Mārīte	22	2 gadus dzīvoja ASV
Artis	28	Vācija
Edīte	26	Kipra
Artūrs	29	Bijis Itālijā,, Francijā, Grieķijā, Indijā
Maija	33	Francija
Elīna	25	2 gadus strādāja brīvprātīgo darbu Zambijā

Pielikums

Intervijas kopsavilkums ar 22 gadus veco Mārīti, kura 2 gadus dzīvoja ASV

Intervijas norises vieta- Darba autores dzīvoklis

Intervijas laiks- 30.04.2012.

Intervijas ilgums- 20 minūtes

Intervētājs- darba autore

I (intervētājs) : Nu pastāsti, kā tev iet pēc atgriešanās no ASV.

R (respondents) : Iet man ļoti labi, nu kā jau esot mājās. Padzīvojos kādu pusgadu tāpat vien pa māju, neko nedarīju, gribējās atpūsties no visa. Esmu tagad izgājusi nagu dizainera kursus un piestrādāju pie mammas salonā. Tagad domāju par pārvākšanos uz Rīgu, taču vispirms laikam jāatrod darbs te.

I: Kur ir labāk- te Latvijā vai ASV?

R: Tas ir atkarīgs uz ko skatās. Te, protams, ir manas mājas, mana ģimene, vecie draugi. ASV atkal ir tik ļoti skaisti, es droši varu teikt, ka skaistāk kā Latvijā, laikam tagad neizklausos pēc patriotes. /smejas/ Pašai valstij jau arī nav ne vainas, man tur palika daudz draugu. Bet nu nekur jau nav tik labi kā mājās.

I: Pastāsti par to aizbraukšanu uz ASV.

R: Kā jau tu zini, es aizbraucu uz ASV 2 mēnešus pēc vidusskolas izlaiduma. Es braucu viena pati, mana ģimene palika Madonā, jo vienkārši bija liela vēlme mācīties kristīgajā skolā ASV. Viens no iemesliem jau bija arī tas, ka man tur dzīvo mammas māsa, tikai 20 min braucienā no manas skolas. Visu to laiku es dzīvoju pie viņas un viņas ģimenes.”

I: Nebija bail braukt tik tālu prom no mājas?

R: Protams, ka bija. Es nekad nebiju braukusi uz tik ilgu laiku prom, jo es zināju, ka braucu vismaz uz 2 gadiem, un bija ļoti grūti aizbraukt, bija arī mazliet bail.

I: Kā tu iejuties jaunajā vietā?

R: Nu tā kā dzīvoju pie radniekiem, tas man bija liels pluss, jo vismaz pazīstamas sejas apkārt bija katru dienu, taču sākumā es biju satraukusies pilnīgi par visu. Runāju ar vecākiem, draugiem pa Skype, tas vismaz mazliet lika justies kā mājās, nu vismaz ir tā sajūta, ka tev mājās ir palikuši mīļi cilvēki un grib, lai tu ātrāk atgriezies. Ļoti skumu pēc mājām un mazā brālīša, to 2 gadu laikā viņi tikai 1 reizi atbrauca ciemos, jo ļoti dārgi jau sanāk izbraukāt, taču arī tā viena reize bija ļoti patīkama man.

I: Kā tu domā, kas tev palīdzēja, lai tu iejustos ātrāk un arī tur justos kā mājās?

R: Tā bija mana ģimene un tās atbalsts. Kā arī domas par to, ka nedzīvošu jau te mūžīgi lika man pierast pie tā, ka jādzīvo ir tā kā ir, un ir jāpaciešas, neesmu jau vairs maza meitene, kura galīgi nevar bez mammas. /smejas/. Skolā ar laiku iepazinos ar citiem jauniešiem, kuri arī nebija no ASV. Viena meitene bija no Francija, vēl viena no Ukrainas. Mums bija kas kopīgs, jo visi jutāmies kā no laivas izmesti pavisam svešā un ļoti, ļoti savādākā valstī. Un es varu noteikti apgalvot, ka ģimenes tuvums un atbalsts tādās reizēs ir pats nozīmīgākais un labākais veids, kā pieņemt jauno situāciju.

I: Kas Amerikā ir pavisam savādāks kā Latvijā? Nedomā gari, saki uzreiz pirmo, kas ienāk prātā.

R: Kultūra un viņu dzīves vērtības ir pavisam savādākas kā Latvijā, vienā ziņā bija ļoti interesanti to uzzināt un piedzīvot, taču citādi sākumā bija ļoti grūti saprast, kādēļ cilvēki neuzvedas tāpat kā Latvijā. Piemēram, svētdienas rītā tas ir pavisam normāli, ka tu ej uz veikalu pēc maizes un sulas savā pidžamā un istabas čībās, tā tur dara gandrīz visi.

I: Un pati negāji uz veikalu pidžamā?

R: Oj nē, es nē. Es tā nevarētu, man tas liekas dīvaini. Bet gan jau, ja dzīvotu tur ilgāku laiku, es arī darītu visu tāpat kā viņi dara. Bet nu es varu teikt, ka Amerikā cilvēki ir pavisam savādāki kā Latvijā. Viņi dzīvo tā kā savā vienā pasaulē un paši arī to vada. Var just, ka viņi ir izteiktāki savas valsts patrioti nekā latvieši.

I: Un kā tev veicās ar angļu valodu?

R: Nu tā kā es uz Ameriku devos uzreiz pēc vidusskolas beigšanas, tāpēc ar angļu valodu man problēmu nebija. Lai arī skolā mums mācīja british english, tas neradīja problēmas sarunāties ar cilvēkiem „American English”. Šajos 2 gados es tikai papildināju savas angļu valodas zināšanas, manuprāt, līdz ļoti labam līmenim.

I: Bet cik es zinu, tas american english ir mazliet īpatnējs stils. Varēji visu saprast?

R: Man nenācās tik ļoti redzēt kaut kādas tās geto grupas vai līdzīgas grupas, kur tas stils ir pavisam interesants, taču, runājoties ar vietējiem varēja just, ka valodas stils ir tāds kā bravūrīgāks, ja tos visus vārdus iztulko latviski, taču viņiem noteikti tā neliekas, jo paši jau ir pieraduši tā sarunāties. Nevarētu teikt, ka cilvēki runā pavisam savādāk kā biju pieradusi es, taču kaut kādas atšķirības noteikti varēja just. Ļoti daudz izmanto tā saucamos savus slengus, kas dažkārt lika padomāt, ko man mēģina pateikt.

I: Kad aizbrauci uz Ameriku vai piedzīvoju kultūras šoku?

R: Vaj, es laikam nezinu, ko tas nozīmē? Ja tu domā, ka kultūra šokē, tad mazliet jau jā. /smejas/

I: Es tev paskaidrošu sīkāk- kultūras šoks ir situācija, kad jaunā valstī cilvēks no sākuma par visu priecājas un apbrīno, taču pēc kādām 2-3 nedēļām viņš var sākt justies neērti dēļ atšķirīgās kultūras, pārtikas, cilvēkiem utt. Vai tu kaut ko tādu juti?

R: Nu sākumā man noteikti visu vajadzēja redzēt un gribējās visu aizbraukt. Man pat sanāca aizbraukt uz Ņujorku pirmajā nedēļā, kas bija aptuveni 200 km no manas dzīves vietas, taču tas bija to vērts. Bet es nezinu vai kaut kas man lika justies neērti tur. No sākuma bija grūti pierast pie laika maiņas, taču tas nebija ilgstoši. Pārtika ir mazliet īpatnējāka, nav tās Latvijas dārzeņu smaržas tomātiem un gurķiem. /smejas/ Es domāju, ja es nedzīvotu pie radniekiem, es būtu jutusies sliktāk un man kaut kas nepatīktu, taču es domāju, ka es ātri pie visa pieradu.

I: Vai, esot Amerikā, pamanīji, ka viņi lietoju kādus savādākus žestus nekā Latvijā?

R: Nu ja godīgi, tad man liekas, ka es pati neko tādu nemanīju. Protams, tā kā tur dzīvo ļoti daudz melnādaino, viņiem ir savs valodas stils ar saviem žestiem, bet es necentos tos saprast vai vispār ievērot, jo mani tas neinteresēja. Bet gan jau, ka Amerikā ir kādi tie žesti, kas ir savādāki kā Latvijā, tagad es vienkārši nezinu nevienu piemēru.

I: Un kā ar kultūras šoku atgriežoties Latvijā?

R: Atgriežoties Latvijā, man atkal pietrūka manu māju Amerikā, pietrūka manu draugu un tā dzīves ritma, pie kura jau biju pieradusi dzīvojot tos 2 gadus tur. Pašā sākumā man bija mazliet grūti pierast kārtējās laika maiņas, bet tāda situācija bija arī tad, kad tikko ierados Amerikā. Abās reizēs pirmo nedēļu man gribējās gulēt tikai pa dienu, naktīs, kad visi citi gulēja, man miegs nenāca. Tas lika justies tā mazliet dīvaini.

I: Un kā ar to kultūras šoku?

R: Un ja runā par to kultūršoku, tad, iespējams, ka man tāds bija, ja godīgi es neatceros, jau pagājis gads, kopš esmu mājās. Protams, te viss ir savādāk kā ASV gan pārtika, gan cilvēki, gan daba. Mazliet jau pietrūka to kalnu un ūdenskritumu, salīdzinot ar Latvijas parasto vidi. Taču es domāju, ka, atgriežoties mājās, mani tā nekas īpaši nepārsteidza un nelikās te kaut kas sliktāks, kā Amerikā, jo, ja godīgi, es ļoti ilgojos pēc mājām, un gribēju pēc iespējas ātrāk atgriezties pie savas īstās ģimenes.

I: Liels paldies tev par interviju.

3. Pielikums

Intervijas kopsavilkums ar Artūru, 29 gadi, kuram patīk ceļot.

Intervijas norises vieta- kafejnīca „Costa Coffee”

Intervijas laiks- 29.04.2012.

Intervijas ilgums- 17 minūtes

Intervētājs- darba autore

I: Pastāsti, lūdzu, kurās valstīs esi bijis?

R: Es esmu bijis Indijā, Itālijā, Grieķijā, Francijā, Uzbekistānā un vēl daudzās Eiropas Valstīs.

I : Un kuras valsts apceļošana tev palikusi atmiņā visspilgtāk?

R: Man liekas, ka Indijas, jo tā ir visatšķirīgākā no visām tām, kurās esmu bijis. Vēl man gribētos aizlaist kaut kur uz kādu no Āfrikas valstīm, tajās noteikti arī ļoti interesanti dēļ tā klimata un dzīves veida.

I : Vai tu vari nosaukt kādas spilgtākās atšķirības jebkurā valstī, salīdzinot ar Latviju?

R: Katru reizi, ierodoties citā vietā viss liekas tik foršs, daudz labāks kā citur, arī, kad biju Indijā nabadzīgajos rajonos, pat tur likās forši, jo nekas tāds nebija redzēts. Visas tās jaunās lietas un vietas, kuras atšķiras no Latvijas, tās arī ir tās lielākās atšķirības. Jo vienkārši uz pasaules nav divu vienādu vietu, tādēļ atšķirības ir katrā valstī.

I: Ir bijušas reizes, kad ir grūti iejusties tajā vidē ceļojuma laikā?

R: Es domāju, ka jā. Piemēram, dzīvojot šajās valstīs tās 10 dienas, pēc 4 dienām jau prasās pēc Latvijas ēdiena vai vienkārši Latvijas garšvielām, ko liek klāt ēdienam. Indijā es vispār dzīvoju praktiski tikai no augļiem un ūdens, jo man tas ēdiens vienkārši negaršoja. Viesnīcā viņš vēl laikam skaitījās ļoti labs, taču arī tur es to neēdu, jo visas tās viņu piedevas ir tik dīvainas, ka vienkārši nav vēlmes tam nemaz pieskarties. Arī Grieķijā man kaut kā negāja pie sirds tie ēdieni, jo visur viņi lej klāt lielu daudzumu olīveļļas, un viss liekas taukains.

I: Tātad, kas tev ir traucējis justies ērti?

R: Tas laikam ir ēdiens, kas traucēja nodzīvot tās dienas, taču tas nekad nav bijis tik svarīgi, jo gluži badā jau es arī nedzīvoju un neuztuos jau es katrā valstī nemaz tik ilgi.

I: Un kā ar valodas zināšanām?

R: Nu man parasti sanāk izsprukt cauri ar angļu vai krievu valodu. Es jau nekad neceļoju viens pats, vienmēr grupā ir kāds, kurš valodu zina labāk par mani, tāpēc ar to nav bijis īpaši nekādu problēmu. Vienīgi Indijā, īpaši nabadzīgajos rajonos, nav iespējams ar kādu parunāt, jo viņi angļu valodu nezina.

I: Cik ilgs laiks, tavuprāt, ir nepieciešams, lai tūrists spētu iejusties jaunajā vietā?

R: Nu tā kā normāls tūrists savā galapunktā neuzturas ļoti ilgi, tad tās noteikti ir kādas 2 dienas. Jo tur jau nav pie kā pierast, ir jāpaspēj pa tām dienām izbaudīt tas, kas tiek piedāvāts, ir jāņem, cik dod. /smejas/

I: Vai tev ir nācies kādā reizē piedzīvot kultūras šoku?

R: Esmu dzirdējis kaut ko par tādu vārdu salikumu, bet man liekas, ka tas jēdziens nav attiecināms uz tūristiem, bet gan uz tiem, kas pārvācas uz citu valsti dzīvot, nu vismaz es kaut ko tādu esmu dzirdējis.

I: Jā, nu tavas domas ir aptuvenais kultūras šoka skaidrojums. Tam parasti ir 4 stadijas- no sākuma viss liekas aizraujošs, taču pēc neilga laika cilvēks sāk saredzēt dažādas atšķirības, jūtas neērti, pat baidās no kaut kā.

R: Es kā tūrists nemaz nevaru piedzīvot to kultūras šoku, jo neesmu jau bijis nevienā vietā ilgāk par 10 dienām, un šo 10 dienu laikā man viss liekas aizraujošs, jo man jau nav jādomā ne par ko citu, kā tikai par to, kā sevi izklaidēt. Tāpēc, es droši varu teikt, ka es tādu neesmu piedzīvojis.

I: Vai vari minēt kādu piemēru saistībā ar žestiem, kad kādā valstī tie nozīmētu pavisam kaut ko citu, nekā Latvijā?

R: Es tagad pavisam noteikti zinu, ka Grieķijā un man liekas, ka Horvātijā vai Bulgārijā, cilvēki, sakot „jā” galvu purina, nevis kustina uz augšu un uz leju, kā to dara Latvijā un lielākajā daļā citu valstu. Sakot „nē” viņi atkal galu kustina pretēji kā mēs. Zinu, ka arī daudzi mani paziņas ar šo variantu ir saskārušies, atpūšoties Grieķijā. Vienā reizē, Kiprā, man ar draugiem gribējām nokļūt uz kādas nelielas salas ar prāmja palīdzību. Šis prāmja vadītājs ļoti slikti runāja angļiski, bet saprata apmēram ko mēs prasām viņam. Uzdevām jautājumu vai prāmis tiešām atiet 14.00 kā bijām dzirdējuši. Jautājumam : two o' clock going, yes? Sekoja tikai galvas kratīšana no augšas uz leju, un mēs sapratām, ka nāksim atpakaļ uz 13.30, lai 14. 00 varam izbraukt. Atnācām atpakaļ tajos 13.30, taču prāmis nekur netaisījās braukt, un nevienu citu braukt gribētāju arī neredzējām un pats vadītājs arī bija kaut kur pazudis. Pēc kādām divām stundām sāka rasties citi tūristi un tad mēs uzzinājām, ka prāmis aties 16.30, jo pa dienu grieķi karstumā guļot mājās un nestrādājot un tad arī, sarunas gaitā noskaidrojām, ka angļiski nerunājošais grieķis, mums teica „nē”, prāmis neaties 14. 00. Šī

noteikti ir lieta, ko es iesaku uzzināt visiem, kuri dodas atvaļinājumā uz Grieķiju, jo savādāk var ļoti daudz ko tur nesaprast.

I: Varbūt vari minēt kādas krāsas nozīmes atšķirību, piemēram, Indijā.

R: Es nezinu, laikam jau nē. Tikai esmu dzirdējis, ka laikam Japānā, baltā un melnā krāsa ir pilnīgā pretstatā ar to, kā Latvijā tā tiek uztverta.

I: Atgriezoties vēlreiz pie kultūras šoka, vai pēc kāda ceļojuma, ir nācies to sajukt atgriezoties Latvijā?

R: Es varu minēt atkal piemēru par Grieķiju. Grieķi ir ļoti lēni pēc savas dabas, var teikt, ka viņi nekur nesteidzas. Ja gribi kādam, piemēram, uz ielas kaut ko pajautāt, tas cilvēks tev lēnā garā visu pastāstīs, bez maz vai uzzīmēs uz lapas vai aizies līdzī un parādīs. Vienā ziņā jau tas ir baigi feini, taču tas viss ritms viņiem ir baigi lēns. Man kā tūristam, protams, nebija kur steigties, taču tā viņu „steiga” arī bija man nepiemērota. Esmu dzirdējis, ka Grieķijā esot diezgan grūti iekārtoties darbā, jo darba devējs visus papīrus kārto nedēļām ilgi, kā arī pats darbinieks. Viņi vienkārši bauda dzīvi savā ziltajā zemē. Kad atbraucu uz Latviju un atvaļinājums bija beidzies un pirmdienā gāju uz darbu, likās, ka visi baigi kaut kur steidzas. Atkal sastrēgumi uz ielām, rindas veikalos utt. Tajā brīdī gribējās būt atkal Grieķijā un dzīvot bezrūpīgo dzīvi. Nu tad tagad varu teikt, ka tas bija mans mazais kultūras „šociņš”.
/smejas/

I: Liels paldies tev par interviju.